

ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

денна ФОРМА НАВЧАННЯ

Кафедра іноземних мов

другий (магістерський) рівень вищої освіти

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (англійська))

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Тетяна СЕВЕРІНА

«28» вересня 2022 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (МАГІСТЕРСЬКУ) РОБОТУ

Басюку Олександрю Георгійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові магістранту (ці))

1. Тема роботи: Фасилітація креативного мислення старшокласників через проектну діяльність на уроках англійської мови

Керівник роботи Закреницька Людмила Антонівна, затверджені наказом ХГПА від 14 жовтня 2022 р. № 239.

2. Строк подання магістрантом роботи: *згідно календарного плану.*

3. Вихідні дані до роботи: Об'єкт дослідження – розвиток креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови. Предмет дослідження – проектна діяльність як засіб розвитку креативного мислення на уроках англійської мови.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. З'ясувати сутність креативного мислення як педагогічної категорії;
2. схарактеризувати проектну діяльність як засіб розвитку креативного мислення;
3. окреслити модель організації роботи зі створення проекту та шляхи подолання ризиків його імплементації;
4. експериментально перевірити ефективність використання проектної діяльності для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови;
5. розробити методичні рекомендації щодо ефективного застосування проектної діяльності з метою розвитку креативного мислення старшокласників.

5. Перелік наочного (ілюстративного) матеріалу (проекти, зразки документів, пропозицій до законодавства тощо), які потрібно розробити:

Рис. 1.2. Вимірні характеристики креативного мислення; Рис. 1.3. Чинники фасилітації креативного мислення в проектній діяльності; Рис. 2.2. Інтегративна модель проектного навчання іноземної мови; Таблиця 2.1. Критерії оцінювання проектної діяльності з фокусом на розвиток креативне мислення

6. Дата видачі завдання 14 жовтня 2022 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи (КР)	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми КР, погодження її з науковим керівником, визначення предмету дослідження	вересень 2022 р.	
2.	Затвердження наказом академії теми КР і призначення наукового керівника	жовтень 2022 р.	
3.	Оформлення науковим керівником завдання на КР магістранту; підбір магістрантом літератури та фактичного матеріалу для написання роботи, їх аналіз та узагальнення	жовтень 2022 р.	
4.	Затвердження завідувачем випускової кафедри завдання на КР магістранту	вересень-жовтень 2022 р.	
5.	Виконання та подання науковому керівнику вступу КР	листопад-грудень 2022 р.	
6.	Виконання та подання науковому керівнику першого розділу КР	січень-лютий 2023 р.	
7.	Виконання та подання науковому керівнику другого розділу КР	березень 2023 р.	
8.	Виконання та подання науковому керівнику третього розділу КР (за наявності)	квітень 2023 р.	
9.	Виконання та подання науковому керівнику висновків КР	травень 2023 р.	
10.	Перевірка списку використаних джерел та додатків щодо правильності їх оформлення	вересень 2023 р.	
11.	Доопрацювання КР згідно із зауваженнями наукового керівника, подання кваліфікаційної роботи науковому керівнику	жовтень 2023 р.	
12.	Перевірка кваліфікаційної роботи на дотримання академічної доброчесності	листопад 2023 р.	
13.	Розгляд КР на кафедрі, проведення попереднього захисту та допуск до захисту у Підсумковій кваліфікаційній комісії	листопад 2023 р.	
14.	В разі необхідності доопрацювання КР згідно із зауваженнями кафедри. Подання КР для отримання висновку наукового керівника та кафедри	листопад 2023 р.	
15.	Передача КР у деканат факультету з висновком наукового керівника та кафедри, завданням на кваліфікаційну роботу та рецензією	грудень 2023 р.	
16.	Підготовка до захисту КР (текст доповіді, ілюстративний матеріал тощо)	грудень 2023 р.	
17.	Захист КР перед Підсумковою кваліфікаційною комісією	22 грудня 2023р.	

Керівник роботи _____

(підпис)

Людмила ЗАКРЕНИЦЬКА

(ім'я та прізвище)

Магістрант _____

(підпис)

Олександр БАСЮК

(ім'я та прізвище)

1. Форму призначено для видачі завдання магістранту на виконання кваліфікаційної роботи і контролю за ходом роботи з боку кафедри і декана факультету. Оригінал форми зберігається на кафедрі, копія у магістранта.

2. Розробляється керівником кваліфікаційної роботи. Видається кафедрою.

3. Атестація у 2023 році буде відбуватись з 15 грудня до 22 грудня 2023 року.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ
денна ФОРМА НАВЧАННЯ
Кафедра іноземних мов

другий (магістерський) рівень вищої освіти

Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка Спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література
(англійська))

ВИСНОВОК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

про кваліфікаційну роботу

магістранта 2 курсу

Басюка Олександра Георгійовича

на тему: Фасилітація креативного мислення старшокласників через проектну діяльність на уроках англійської мови

Розподіл балів для окремих етапів та елементів виконання кваліфікаційної роботи

Критерії оцінювання виконання кваліфікаційної роботи	Бали	
	максимально можлива кількість	фактична кількість
відповідність роботи вимогам, встановленим методичними рекомендаціями для кожного виду кваліфікаційних робіт	7	
правильність оформлення (роботи в цілому, таблиць, рисунків, посилань, списку використаних джерел)	5	
виконання проміжних етапів розробки кваліфікаційної роботи відповідно до завдань і календарного плану	6	
співпраця з науковим керівником протягом періоду виконання кваліфікаційної роботи	7	
апробація результатів дослідження, проведеного в кваліфікаційній роботі	5	
Разом	30	

Зауваження: магістрант поставився до написання кваліфікаційної роботи на належному рівні. Окремі структурні частини роботи виконувалися з невеликою затримкою. Зауваження та рекомендації наукового керівника врахував у повному обсязі. Представлене дослідження відповідає встановленим вимогам, що висуваються до кваліфікаційних (магістерських) робіт.

Науковий керівник _____ Людмила ЗАКРЕНИЦЬКА, доцент кафедри, к.філ.н., доцент
(підпис)

27 листопада 2023 р.

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота розглянута. Магістрант Олександр Басюк допускається до захисту кваліфікаційної роботи у Підсумковій кваліфікаційній комісії.

В.о. завідувача кафедри _____
(підпис)

Тетяна СЕВЕРІНА

29 листопада 2023 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИТА ФІЛОЛОГІЇ
денна ФОРМА НАВЧАННЯ
Кафедра іноземних мов

другий (магістерський) рівень вищої освіти

Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка Спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література
(англійська))

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну (магістерську) роботу

Магістранта

Басюка Олександра Георгійовича

(прізвище, ім'я, по-батькові)

на тему Фасилітація креативного мислення старшокласників через проектну діяльність на уроках англійської мови

Загальна характеристика роботи та зауваження

Тема дипломної роботи є досить актуальною та відповідає основним тенденціям сучасної методики викладання іноземних мов. Зміст роботи відповідає заявленій темі. Підібрана автором система методів дослідження дозволила вдало вирішити усі завдання, реалізувати мету та отримати теоретично та практично значущі результати. У вступі чітко обгрунтовано актуальність дослідження, сформульовано необхідні елементи наукового апарату, вказано базу дослідження, окреслено її теоретичну та практичну значущість.

Перший розділ дипломної роботи «*Теоретичні засади розвитку креативного мислення*», який включає три питання, присвячений теоретичним аспектам досліджуваної проблеми. Зокрема, висвітлено сутність креативного мислення як педагогічної категорії, схарактеризовано проектну діяльність як засіб розвитку креативного мислення, та з'ясовано особливості розвитку креативного мислення старшокласників.

У другому розділі «*Імплементція проектної технології як засобу розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови*» було окреслено модель організації роботи зі створення проекту, проаналізовано шляхи подолання ризиків імплементції проектної технології в навчальному процесі, експериментально перевірено ефективність використання проектної діяльності для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови, а також сформульовано методичні рекомендації щодо її ефективного застосування.

Сформульовані у роботі висновки щодо фасилітації креативного мислення старшокласників через проектну діяльність мають практичне значення та можуть бути використані для розробки та планування занять на основі проектної технології, підготовки тез, доповідей, курсових та дипломних робіт з методики викладання іноземної мови у закладах загальної середньої освіти.

Заслуговують на увагу укладені у роботі 4 таблиці та 7 рисунків, які унаочнюють результати проведеного дослідження. Автор використав велику кількість літературних джерел – 70 найменувань, з них 48 – іноземною мовою.

Магістрант дотримався усіх нормативних вимог щодо структурного та технічного оформлення роботи.

На нашу думку, магістерська робота Басюка Олександра Георгійовича є самостійною та ґрунтовною науковою розвідкою і заслуговує на позитивну оцінку.

Розподіл балів для окремих етапів та елементів виконання кваліфікаційної роботи

Критерії оцінювання виконання магістерської роботи	Бали	
	максимально можлива кількість	фактична кількість
відповідність змісту роботи заявленій темі, грамотність структурування роботи, збалансованість її розділів	5	
правильність формулювань об'єкту, предмету, мети і завдань дослідження, відповідність та доцільність застосованих методів дослідження	4	
системність викладу матеріалу, відсутність повторів, логічних помилок	4	
ступінь самостійності роботи (відсутність академічного плагіату), наявність посилань	5	
наявність елементів наукової новизни	4	
теоретична обґрунтованість основних положень кваліфікаційної роботи, що підтверджені підібраним та систематизованим фактичним і статистичним матеріалом	4	
використання та опанування сучасної літератури, чинних нормативно-правових актів; правильність розрахунків, застосування методів статистичного аналізу тощо.	4	
Разом	30	

Рецензент _____
(підпис)

Тетяна СЕВЕРІНА, канд.пед.наук, доцент
(ім'я, прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

30 листопада 2023 р.

Протокол аналізу звіту подібності науковим керівником

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання плагіату щодо роботи:

Автор: Олександр Басюк

Співавтор:

Назва: Фасилітація креативного мислення старшокласників через проектну діяльність на уроках англійської мови

Науковий керівник:

Підрозділ: КНРА

Коефіцієнт подібності 1:6%

Коефіцієнт подібності 2:2.9%

Мікропробіли: 28

Заміна букв: 1

Інтервали: 0

Білі знаки: 0

Дата створення звіту: 2023-11-22 09:34:18.0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 32. ЗУ Про вищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Обґрунтування:

Дата

експерт

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

Форма навчання: денна

Кафедра: іноземних мов

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

ФАСИЛІТАЦІЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Виконав: студент 2 курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і
література (англійська))

Олександр БАСЮК

(ім'я та прізвище)

Керівник: **к.філ.н., доцент**
Людмила ЗАКРЕНИЦЬКА
(ім'я та прізвище)

Рецензент: **к.пед.н., доцент**
Тетяна СЕВЕРІНА
(ім'я та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ	7
1.1. Креативне мислення як педагогічна категорія	7
1.2. Проєктна діяльність як засіб розвитку креативного мислення.....	19
1.3. Особливості розвитку креативного мислення старшокласників	28
Висновки до 1 розділу	30
РОЗДІЛ 2. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	33
2.1. Модель організації роботи зі створення проєкту	33
2.2. Шляхи подолання ризиків імплементції проєктної технології	42
2.3. Експериментальна перевірка ефективності використання проєктної діяльності для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови	46
2.4. Методичні рекомендації щодо ефективного застосування проєктної діяльності з метою розвитку креативного мислення старшокласників	54
Висновки до 2 розділу	55
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. За останні 20 років стрімко зросло значення креативності, і натеper ця компетентність стала центральною для освіти в глобальному масштабі [31]. Креативність описують як важливий компонент освітнього процесу. Вчити формувати чіткі та цілеспрямовані цілі, працювати з іншими поглядами, відмінними від власної думки, знаходити невикористані можливості та численні рішення великих проблем є важливим завданням школи в контексті сьогодення та майбутнього.

Відповідно до концепції Нової Української школи проблема пошуку нових навчальних технологій, форм, методів і засобів розвитку креативного мислення учнів є сьогодні надзвичайно актуальною. Для ефективного розвитку креативного мислення старшокласників важливим компонентом методичної організації навчального процесу є проектна діяльність. Метод проектів та його сучасна форма, проектно-орієнтоване навчання – це орієнтований на учня педагогічний підхід, що розвиває його креативне та критичне мислення, і є потужним освітнім інструментом підготовки здобувачів освіти до викликів 21 століття.

Ступінь дослідженості проблеми. Креативне мислення в педагогіці та освіті було предметом низки наукових досліджень. Одними з перших дослідників цієї проблеми були зарубіжні психологи Джо Гілфорд, Френк Баррон, Пол Торренс, Роберт Стернберг та інші. Вагомий внесок у дослідження креативності та креативного мислення зробили зарубіжні вчені Джон Барелл, Рональд Бегетто, Джим Генрі, Джеймс Кауфман, Анна Крафт, Рейн Клайн, Том Келлі, Девід Келлі, Тод Любарт, Кіт Соєр, Проблеми розвитку креативного мислення в закладах освіти досліджують вітчизняні вчені О.Є. Антонова, Г. Дмитренко, В.М. Козленко, О.О. Музика, В.В. Павленко, О.Л. Смалько, Л.І. Ткаченко, В.М. Козленко, В.О. Моляко, О.О. Музика, Т.М. Позняк, та багато інших.

Багато вчених зробили значний внесок у розвиток проєктного навчання (далі – PBL, Project-based learning/Проектно-орієнтоване навчання), вивчаючи різні аспекти проблеми: філософський, педагогічний, практичний (практичне впровадження). Серед них чільне місце посідають педагоги Жан Піаже та Лев Виготський (теоретична основа проєктного навчання), Вільям Херд Кілпатрик (піонерські дослідження методу проєктів), Джон Дьюї та Вільям Герд Кілпатрик (розвиток методу проєктів), Ліліан М. Гілбрет, Керол Двек (важливість мислення зростання для сприяння творчості), Лінда Дарлінг-Геммонд (PBL як ефективний метод навчання, важливість підготовки вчителів до PBL), Джейн Краусс і Сюзі Босс (практичне керівництво для впровадження PBL), Джон Хетті (ефективність PBL), Томас Серджованні та інші. Дослідники Інституту освіти Бака (BIE) провели низку досліджень та розробили ресурси щодо PBL. Результати дослідження проблеми проєктного навчання відобрачені також в наукових працях вітчизняних дослідників В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Ващенко, Ю. Громика, А. Лебедева, Н. Масюкової, Б. Пальчевського, В.Д. Симоненка та багато інших.

Однак, незважаючи на численні наукові розвідки щодо застосування проєктного навчання, проблема розвитку креативного мислення старшокласників через проєктну діяльність на уроках англійської мови продовжує перебувати в полі уваги науковців та практиків, чим і зумовлений вибір теми нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – розвиток креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови.

Предмет дослідження – проєктна діяльність як засіб розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити доцільність використання технології проєктів з метою фасилітації креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **основні завдання**:

1. З'ясувати сутність креативного мислення як педагогічної категорії;
2. схарактеризувати проєктну діяльність як засіб розвитку креативного мислення;
3. окреслити модель організації роботи зі створення проєкту та шляхи подолання ризиків його імплементації;
4. експериментально перевірити ефективність використання проєктної технології для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови;
5. розробити методичні рекомендації щодо ефективної організації проєктної діяльності з метою розвитку креативного мислення старшокласників.

Методи дослідження, що використовувалися для забезпечення вірогідності його результатів: *теоретичні*: аналіз науково-педагогічних та навчально-методичних публікацій з тематики дослідження; інтерпретація результатів наукових досліджень зарубіжних учених; синтез, узагальнення, систематизація і класифікація інформації відповідно до тематики дослідження; *емпіричні*: спостереження, бесіди з учасниками освітнього процесу, тестування задля визначення рівнів сформованості креативного мислення старшокласників; *метод бесіди з учасниками педагогічного процесу* (з метою напрацювання рекомендацій щодо фасилітації креативного мислення старшокласників через створення проєктів), *математичної статистики*: для кількісного та якісного аналізу даних педагогічного експерименту.

База дослідження. Дослідна робота проводилася на базі Хмельницького ліцею №15 імені Олександра Співачука. У дослідженні брали участь 15 учнів 10-А класу та 15 учнів 10-Б класу.

Теоретична значущість роботи полягає в узагальненні основних положень щодо проєктних технологій та обґрунтуванні рекомендацій стосовно використання проєктої діяльності на уроках англійської мови з метою розвитку креативного мислення старшокласників.

Практична значущість результатів дослідження полягає у доведенні доцільності застосування проєктних технологій на уроках англійської мови в старшій школі. Розроблені автором матеріали можуть бути використані студентами та учителям англійської мови для підготовки тез доповідей, наукових статей, курсових та дипломних робіт з методики викладання іноземної мови у закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження було апробовано у одноосібній публікації в електронному збірнику наукових праць здобувачів освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії “Мова і школа”.

Обсяг і структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (70 найменувань, з них 48 – іноземною мовою). Обсяг основного тексту складає 61 сторінку. Робота ілюстрована 4 таблицями та 7 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

1.1. Креативне мислення як педагогічна категорія

Протягом останніх 20 років креативність стала центральною частиною освіти в глобальному масштабі та описується дослідниками й педагогами як важлива частина освітнього процесу [31]. У сучасній школі креативне мислення визнається найважливішою навичкою успіху в 21 столітті. Вітчизняні освітні заклади різних рівнів застосовують всі ті новітні підходи, що спрямовані на виховання креативності, інноваційності та інших ключових компетентностей, необхідних молоді для життя в швидко змінному світі.

Креативність є одним з тих слів, яке широко використовують і вживають регулярно, однак це поняття нелегко визначити. Сьогодні відомо близько ста визначень креативності, проте жодне з них не стало загальноприйнятим, оскільки вчені при визначенні цього поняття зосереджують увагу на тому аспекті креативності, який є предметом їх дослідження: креативність як процес, креативна особистість, креативне середовище або продукт/результат креативності.

Найбільш поширені визначення креативності в західному світі зосереджені навколо результату/продукту [51], а деякі дослідники описують особистість як креативну лише тоді, коли вона продукує результат/продукт креативності [60]. Продукти креативності мають відповідати певним критеріям. По-перше, вони повинні бути оригінальними та новими. Другим загальноновизнаним аспектом креативних продуктів є цінність, корисність [60].

Визначення креативності, запропоноване Робінсоном, ґрунтується на поєднанні цих двох елементів. Вчений визначає креативність як “уявні процеси з результатами, які є оригінальними та цінними” [60, с. 118].

Деякі дослідники також враховують поняття якості у визначенні креативних результатів/продуктів. Р. Стенберг вважає, що характеристиками креативної роботи є оригінальність, корисність та якість [63]. Критерій якості особливо важливий з погляду освітнього процесу, де сприяння креативності та високі академічні досягнення мають органічно поєднуватись.

Слід зауважити, що на думку низки дослідників [64], умови для розвитку креативності означають набагато більше, ніж просто стилі мислення. Джим Генрі спрямовує увагу на такі основні чинники розвитку креативності як (аббревіатура M.U.S.I.C) мотивація (Motivation), незвичайна відданість справі (Uncommon commitment), навички (Skill), уява (Imagination) та сміливість (Courage) [40, с. 5]. Умови розвитку креативності можна відобразити схематично (див. рис. 1.2.).

Рис.1.1. Елементи розвитку креативності за Джим Генрі.

Дослідження, що вивчають умови розвитку креативності, свідчать про те, що мотивація є найважливішим чинником креативності [64]. Важлива як внутрішня, так і зовнішня мотивація (шкільні досягнення, фінансова винагорода). Один із найкращих способів, якими вчителі можуть заохочувати креативність, це допомогти учням знайти те, що вони люблять [60]. Вчителі можуть розвивати креативність учнів, демонструючи свої власні пристрасті до навчання та творчості. Роберт Стернберг вважає, що вчителі повинні винагороджувати креативність [63]. Креативна робота та нові ідеї повинні отримувати похвалу, визнання та заохочення [42, с. 202].

Іншим атрибутом креативності є відданість справі, яка передбачає наполегливу працю, самовідданість і дисципліну. Щодо навичок, то вони потрібні в певній сфері, перш ніж людина зможе бути креативною [42, с. 205].

Однак вчені припускають, що найважливішим компонентом креативності є уява. Завдяки уяві з'являється здатність позбутися старих моделей мислення, здатність генерувати багато альтернатив – ключовий компонент мозкового штурму, здатність мислити широко, щоб побачити якомога більше взаємозв'язків між різними ідеями [42, с. 206]. Розвиток уяви в класі ефективно відбувається, коли вчителі використовують Сократівські або відкриті запитання для активізації мислення учнів на кшталт “Що могло б статися, якби в суботу завжди йшов дощ?”.

Сміливість є ще одним важливим елементом креативності, оскільки остання передбачає зустрічі з труднощами, помилками та ризиком.

Джеймс К. Кауфман і Рональд Бегетто розкривають креативність як процес, який охоплює повсякденні творчі дії. Дослідники визначають чотири рівні розвитку креативності, які разом складають модель «Чотири С» (Four C), що відображає весь період життя: рівень креативності “mini-c”, рівень креативності “little-c”, рівень креативності “Pro-c”, рівень креативності “Big-C”.

На рівні креативності mini-c те, що створюється, є новим і значущим перш за все для того, хто створив. Рівень креативності little-c відображає

аспект зростання з рівня mini-c. На цьому рівні досягаються успіхи, і те, що було створено, може мати цінність для інших. На рівні Pro-c людина має здатність бути креативним на професійному рівні та на робочому місці. На рівні Big-C оцінюється вся кар'єра та весь обсяг праці порівняно з іншими учасниками та визначається відповідне місце [26].

Креативне мислення в педагогіці та освіті було предметом низки наукових досліджень. Одними з перших дослідників цієї проблеми були зарубіжні психологи Дж. Гілфорд, П. Торренс, Р. Стернберг та інші [38; 63; 68]. Американський психолог Джо Гілфорд, зокрема, представив концепцію дивергентного мислення, яке є ключовим елементом творчого мислення. Він вважав, що творче мислення включає в себе здатність генерувати різноманітні рішення або відповіді на одну проблему [38].

Інший американський психолог, Пол Торренс, який є найбільш відомим своїми дослідженнями творчості, розробив тести творчого мислення Торренса (ТТСТ). Дотепер, вони широко використовуються як інструмент оцінювання для вимірювання різних аспектів творчого мислення, з поміж яких виокремлюють плавність, гнучкість, оригінальність і детальність. В своїх працях дослідник наголошував на важливості творчості в освіті [69].

Ще один представник американської школи психології Роберт Стернберг розробив «триархічну теорію інтелекту», до якої входить практичний, аналітичний і творчий компоненти. На його думку, творче мислення є необхідним для адаптації до викликів реального світу.

Вагомий внесок у дослідження креативного мислення зроблено відомим українським психологом, засновником наукової школи психології творчості, Валентином Олексійовичем Моляко. В межах питань дослідження психології креативності є власне процес творчості, творча особистість, індивідуальна та колективна творчість, навчання творчості, стимулювання творчої активності, продукти творчості. Нещодавно до них додалися нові аспекти, зокрема дослідження стратегіальної організації творчого процесу. розробки нових

методів та прийомів стимулювання творчого пошуку, використання комп'ютерів у творчій діяльності [11].

Проблеми розвитку креативного мислення в закладах освіти досліджують вітчизняні вчені О.Є. Антонова (основи педагогічної творчості і креативності), О.А. Смалько (розвиток творчого мислення старшокласників на уроках математики), Л.І. Ткаченко (креативність і творчість) та багато інших. [1; 16; 17].

Інтерес до дослідження креативного мислення в педагогіці за останні кілька десятиліть значно зріс, що обумовлено такими чинниками.

- Педагоги, дослідники прагнуть досліджувати креативне мислення як фундаментальний аспект педагогіки, оскільки в освітніх колах, а також у суспільстві в цілому зростає визнання важливості креативності у вирішенні проблем, інноваціях і адаптації до середовища, що швидко змінюється.

- Традиційні освітні цілі, які часто зосереджувалися на механічному запам'ятовуванні та стандартизованому тестуванні, переглядаються. Зараз спостерігається зсув до більш цілісних освітніх цілей, які охоплюють креативність, критичне мислення та вирішення проблем.

- Дослідження в когнітивній психології пролили світло на те, як працюють процеси креативного мислення. Це дослідження дало цінну інформацію про те, як викладачі можуть сприяти креативності учнів, що призвело до зростання кількості літератури про ефективні педагогічні стратегії.

- Технологія відкрила нові можливості для впровадження креативного мислення в педагогіку. Навчальні онлайн-платформи, інтерактивні мультимедіа та віртуальні середовища надають студентам можливість брати участь у творчому вирішенні проблем і спільних проектах.

- Креативне мислення є міждисциплінарною концепцією, і дослідники з різних галузей зробили свій внесок у її вивчення. Цей міждисциплінарний підхід збагатив глибину та широту досліджень креативного мислення в педагогіці.

- Дослідники провели численні емпіричні дослідження, щоб дослідити вплив креативних педагогічних підходів на результати навчання студентів. Отримані результати надали докази ефективності стратегій розвитку креативних здібностей у покращенні критичного мислення, навичок вирішення проблем і академічних досягнень.

- Визнання важливості креативного мислення в педагогіці спонукає до активних дій, щоб забезпечити вчителів підготовкою та ресурсами для інтеграції творчих методів навчання у їхні класи. Дослідження в цій галузі вивчали ефективність програм професійного розвитку в сприянні творчій педагогічній практиці.

Слід зауважити, що креативне мислення в освіті є багатограним поняттям, яке передбачає здатність людини генерувати, досліджувати та застосовувати інноваційні й оригінальні ідеї для вирішення проблем, встановлення зв'язків і уявлення про нові можливості в освітньому контексті. Креативне мислення спонукає студентів виходити за рамки звичайних моделей мислення, механічного запам'ятовування та використовувати критичні, творчі та нетрадиційні підходи до навчання.

Згідно з визначенням PISA (Programme for International Student Assessment), “креативне мислення – компетентність особистості продуктивно залучатися до генерування, оцінювання та вдосконалювання ідей, результатом чого може стати прийняття оригінальних та ефективних рішень, поступ у знаннях і дієвий прояв фантазії. Воно зосереджене на когнітивних процесах і результатах пізнання, пов'язаних із повсякденною творчістю, які можна розвинути через практику й відточити в освітньому процесі” [20, с. 2].

Креативне мислення в освіті охоплює різні виміри:

1. **Дивергентне мислення:** передбачає створення кількох можливих рішень або ідей. Учнів заохочують проводити мозковий штурм, досліджувати альтернативи та мислити нестандартно.

2. **Критичне мислення.** Творче мислення часто тісно пов'язане з критичним. Студентів навчають критично оцінювати та аналізувати ідеї та рішення, гарантуючи, що креативність поєднується з розумним міркуванням.

3. **Вирішення проблем:** креативне мислення є цінним інструментом для вирішення складних проблем. Це заохочує студентів підходити до проблем з різних точок зору, визначати закономірності та розробляти інноваційні рішення.

4. **Оригінальність та унікальність:** креативне мислення сприяє розвитку оригінальних ідей та рішень, підкреслюючи важливість особистого самовираження та індивідуальної творчості.

5. **Міждисциплінарне мислення:** креативне мислення часто передбачає встановлення зв'язків між різними предметами чи областями. Це заохочує учнів інтегрувати знання з різних галузей для вирішення складних проблем. Грунтовне дослідження креативного мислення з міждисциплінарної позиції виконано М. Чіксентмігаї [30].

6. **Ризик:** творче мислення заохочує учнів йти на прорахований ризик і сприймати можливість невдачі як можливість навчання.

7. **Гнучкість:** підкреслюється адаптивність і здатність перемикатися між різними режимами мислення відповідно до поставленого завдання.

Схематично виміри креативного мислення зображено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Вимірні характеристики креативного мислення

Важливо зауважити, що креативне мислення необхідно розвивати системно в навчальних закладах різних рівнів освіти. Завдяки креативному мисленню учні отримують здатність “по-новому й в особистісно значущий спосіб інтерпретувати й осмислювати досвід та інформацію” [20, с. 2]. Оскільки ця компетентність є надзвичайно важливою для теперішнього та майбутнього покоління, креативне мислення все більше інтегрується в навчальну програму. Освітняни різних рівнів досліджують стратегії та найкращі практики для вливання креативності в різні предмети [61].

На думку Р.К. Соєра (Sawyer), застосування різних педагогічних підходів та навчальних стратегій, що сприяють креативному мисленню учнів, призвело до виявлення ефективності таких методів, як проектне навчання, проблемне навчання та сприятливого для розвитку творчих здібностей навчального середовища [62]. В своїй праці «Explaining creativity: The science of human innovation» Р.К. Соєр дає розуміння науки про креативність,

пропонуючи практичні поради щодо того, як вчителі можуть розвивати креативне мислення в класі.

Очевидно, що роль вчителя у фасилітації креативного мислення учнів є важливою, тому питання удосконалення програм підготовки вчителів та ініціатив професійного розвитку, зосереджених на творчості є на часі [26, с. 73-79]. Крім того, застосування креативності у власне викладацькій діяльності значно підвищує мотивацію дітей до навчання.

Педагоги повинні усвідомлювати, що розвиток креативності учнів є важливою частиною процесу навчання. Так само необхідно визнати, що креативність – це процес, який відбувається протягом усього нашого життя, і як дитина, так і дорослий може бути креативним. Нові ідеї та винаходи, що мали трансформаційний вплив на весь світ, з'являлись завдяки креативним людям. Як зазначає доктор Скотт Баррі Кауфман, «зараз, як ніколи, креативність є важливою. Нам потрібні ці інноваційні ідеї. Нам потрібно забезпечити співпрацю та спілкування, а також обмін цими творчими ідеями. Як тільки ми починаємо обмежувати творчість, ми починаємо обмежувати все» [43].

Створення сприятливих умов і сприятливого навчального середовища має важливе значення для розвитку креативного мислення в навчальних закладах. До них ми зараховуємо такі чинники:

- Психологічна безпека. Учні почуваються психологічно безпечно, щоб висловлювати свої ідеї та ризикувати, коли не бояться критики. Таке середовище має важливе значення для заохочення творчого мислення та інновацій у командах [35].

- Відкритість і прийняття різноманітних поглядів. Заохочення бути відкритим та приймати різні погляди на проблему допомагає учням бачити різні ракурси та зростати в креативності. Про цінність прийняття різноманітних думок говорять Тома Келлі та Девіда Келлі у праці «Creative Confidence» [44].

- Колаборативне навчання. Спільне навчальне середовище, де учні можуть співпрацювати над проектами та обмінюватися ідеями можливе завдяки сприянню співпраці в класі з боку вчителя.
- Автономія та свобода. Автономія може бути потужним мотиватором для творчої роботи, тому доречно заохочувати автономію та давати учням свободу в дослідженні власних ідей та проєкти.
- Складні проблеми та неоднозначність. Складні проблеми вимагають творчих рішень. Двозначність і невизначеність можуть стимулювати творче мислення, заохочуючи учнів досліджувати різні можливості.
- Творчі майстерні та заходи. Доцільно запроваджувати творчі заходи, які заохочують учнів мислити дивергентно, такі як мозковий штурм, картування розуму та вправи на дизайнерське мислення.
- Доступ до ресурсів і технологій. Використання сучасних технологій допомагає ефективніше розвивати креативне мислення учнів в процесі навчальної діяльності. Зокрема, цифрові інструменти та онлайн-платформи сприяють успішній розробці творчих проєктів та колаборації [32, с. 391-404].
- Зворотній зв'язок. Конструктивний зворотній зв'язок допомагає учням удосконалити свої творчі ідеї та проєкти.
- Натхнення та експозиція. Важливо створювати надихаюче навчальне середовище, долучаючи учнів до різноманітних стимулів, таких як мистецтво, література та запрошені спікери. Вплив різноманітних подразників може викликати творче мислення.
- Гра та дослідження. Запровадження елементів гри зменшує стрес та стимулює креативність і задоволення від процесу навчання.
- Розвиток мислення зростання. Мислення зростання допомагає учням вірити, що їхні креативні здібності можна розвинути з часом. Дослідження Керол Двек про мислення зростання є цінним довідником у цьому відношенні.
- Святкування креативності. Визнання та відзнака творчих досягнень учнів у класі мотивує та надихає їх на подальше креативне мислення.

- Допоміжні практики навчання. Використання методів навчання, які заохочують і моделюють креативне мислення. Вчителі можуть слугувати рольовими моделями для творчого вирішення проблем.

- Міждисциплінарне навчання. Учні можуть використовувати знання з різних предметів для вирішення складних проблем і досліджувати креативність з різних сторін.

- Простір для досліджень. Важливо забезпечити фізичний і ментальний простір, де учні можуть досліджувати, експериментувати і вільно мислити.

- Культура навчання. Необхідно культивувати культуру безперервного навчання та експериментів, де помилки розглядаються як можливості для зростання.

- Прийняття помилок та невдач. Вчитель має докласти усіх зусиль, щоб створити сприятливе навчальне середовище, де учні не бояться помилятися. Помилки – це цінні можливості для навчання та творчості.

Отже, створення належних умов і сприятливого навчального середовища для розвитку креативного мислення вимагає цілісного підходу, який охоплює фізичні, соціальні та психологічні чинники.

Сприяння креативному мисленню в освітніх установах вимагає педагогічних стратегій, які заохочують учнів досліджувати, генерувати та висловлювати інноваційні ідеї. Серед низки педагогічних способів розвитку креативного мислення варто виокремити такі:

- Відкриті запитання та навчання, засноване на дослідженні. Важливо заохочувати учнів ставити запитання і досліджувати теми, які викликають у них цікавість. Навчання, засноване на дослідженні, сприяє розвитку критичного мислення та креативності.

- Проблемно-орієнтоване навчання. Проблемно-орієнтоване навчання ставить перед учнями реальні проблеми, які вони мають вирішити. Це заохочує їх критично мислити та розробляти творчі рішення [23].

- Проектне навчання. Навчання на основі проектів дає учням можливість досліджувати проблеми реального світу та створювати творчі рішення [54].

- Мозковий штурм та інтелект-карти. Використання мозкового штурму та техніки інтелект-карт допомагають учням генерувати та впорядковувати свої ідеї.

- Вправи на дивергентне мислення. Вправи, які заохочують дивергентне мислення, наприклад, головоломки на розвиток латерального мислення, сценарії "Що, якщо?" або творчі завдання на написання письмових робіт [33].

- Сократівські запитання. Використання сократівської техніки запитань, щоб спонукати учнів критично мислити та досліджувати глибші сенси.

- Міждисциплінарні проекти. Дизайн-проекти, які вимагають від учнів залучення знань з різних дисциплін. Міждисциплінарне навчання сприяє розвитку креативності, поєднуючи ідеї з різних галузей.

- Спільні проекти: Співпраця між учнями сприяє творчому розв'язанню проблем через командну роботу. У своїй праці «The Collaborative Habit» Твайли Тарп досліджує важливість співпраці у творчому процесі і показує, чому робота в команді є кращим способом роботи для нас, і неминучою майже для всіх [66].

Отже, креативне мислення є однією з ключових компетентностей 21 століття. Креативне мислення – компетентність особистості продуктивно залучатися до генерування, оцінювання та вдосконалювання ідей, результатом чого може стати прийняття оригінальних та ефективних рішень. Основними елементами розвитку креативності є мотивація, відданість справі (завданню), навички, уява та сміливість.

1.2. Проектна діяльність як засіб розвитку креативного мислення

Метод проектів отримав визнання за свою ефективність у залученні студентів і сприянні глибшому навчанню.

Багато вчених зробили значний внесок у розвиток проектного навчання (Project-based learning/Проектно-орієнтоване навчання), вивчаючи різні аспекти проблеми: філософський, педагогічний, практичний (практичне впровадження). Серед них чільне місце посідають педагоги Жан Піаже та Лев Виготський (теоретична основа проектного навчання), Вільям Херд Кілпатрик (піонерські дослідження методу проектів), Джон Дьюї та Вільям Герд Кілпатрик (розвиток методу проектів), Ліліан М. Гілбрет, Керол Двек (важливість мислення зростання для сприяння творчості), Лінда Дарлінг-Геммонд (PBL як ефективний метод навчання, важливість підготовки вчителів до PBL), Джейн Краусс і Сьюзі Босс (практичне керівництво для впровадження PBL), Джон Хетті (ефективність PBL), Томас Серджованні та інші. Дослідники Інституту освіти Бака (BIE) провели низку досліджень та розробили ресурси щодо PBL. Їхній веб-сайт містить велику кількість дослідницької інформації про PBL. З огляду на спектр та результати проведених досліджень, можна вважати, що основу проектно-орієнтованого навчання в сучасній освіті сформовано.

Результати дослідження проблеми проектного навчання відобрачені також в наукових працях вітчизняних дослідників К. Баханова, В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Ващенко, Ю. Громика, І. Дичківської, І. Єрмакова, Г. Ісаєвої, О. Косович, А. Лебедева, О. Любарської, Н. Масюкової, Б. Пальчевського, О. Пехоти, О. Пометун, В. Симоненка, С. Шевцової та багато інших. Ці дослідники зробили значний внесок у розуміння та розвиток проектного навчання в Україні.

Метод проектів в освіті має багату історію розвитку та еволюції. Він виник як педагогічний підхід наприкінці 19-го та напочатку 20-го століть і з того часу пройшов кілька етапів удосконалення.

Метод проектів від самого початку мав на меті відійти від традиційних форм в освіті та прагнув підкреслити практичне навчання на основі досвіду. Педагоги, такі як Джон Дьюї та Вільям Герд Кілпатрік, зіграли ключову роль у його розвитку. У своїй праці «Experience and Education» (1938) Джон Дьюї заклав філософську основу для експериментального та проектного навчання. Його ідеї щодо навчання через досвід продовжують впливати на проектно-орієнтоване навчання дотепер.

Вільяма Херда Кілпатріка часто вважають піонером методу проектів. На початку 20 століття Вільям Кілпатрік проводив експерименти в лабораторних школах Чиказького університету, де він інтегрував проекти в навчальну програму. Проекти були розроблені з орієнтацією на студента, і зосереджені на розв'язанні реальних проблем. Результати його досліджень були висвітлені у праці «The Project Method», де вчений доходить висновку, що навчання всіх видів і в усіх його бажаних розгалуженнях найкраще відбувається пропорційно наявності широкій меті. Дослідник детально пояснює і наводить приклади проектів, які були успішно реалізовані в школах. Кілпатрік наголошує на важливості розробки проектів, які відповідають інтересам учнів і дозволяють їм взяти на себе відповідальність за своє навчання [45].

Протягом 20 століття метод проектів продовжував розвиватися і набував популярності в освітніх колах. Це розглядалося як спосіб зробити освіту більш актуальною та практичною, поєднавши навчання в класі з реальними життєвими ситуаціями.

Проектне навчання є сучасним розширенням методу проектів. Проектно-орієнтоване навчання наголошує на стійких, глибоких проектах, які часто об'єднують кілька предметних областей і вимагають від студентів спільної роботи, проведення досліджень і застосування отриманих знань до проблем реального світу.

В останні десятиліття відбулася інтеграція методу проектів з сучасними технологіями, що дало можливість студентам використовувати цифрові

інструменти та ресурси для дослідження, співпраці та презентації своїх проектів.

Дослідниця К. Мелашенко вважає, що метод проектів, як педагогічна технологія, передбачає використання певної сукупності навчально-пізнавальних прийомів, що дають змогу розв'язати порушену проблему в результаті самостійних дій учнів з обов'язковою презентацією цих результатів [10].

Метод проектів є ефективним у вихованні навичок 21-го століття, зокрема креативного мислення, яку вважають необхідною для успіху в сучасному світі.

Останніми роками освітні дослідники провели широкі дослідження ефективності проектного навчання і визначили необхідні компоненти для його впровадження. До них належать:

- чіткі цілі навчання,
- автентичні проблеми чи запитання,
- рубрики оцінювання
- фасилітація вчителя.

Метод проектів і проектно-орієнтоване навчання отримали глобальне визнання та використовуються в різних навчальних закладах по всьому світу. Вони були інтегровані в різні навчальні плани та освітні системи.

Метод проектів і проектно-орієнтоване навчання продовжують розвиватися, а педагоги досліджують нові способи їх реалізації та використовують нові технології для вдосконалення досвіду проектного навчання.

Сьогодні метод проектів та його сучасна форма, проектно-орієнтоване навчання, залишаються потужними освітніми інструментами, які залучають студентів, сприяють глибшому розумінню та готують їх до викликів 21 століття. Навчання на основі досвіду, орієнтація на студента – це ті характерні особливості, які впливають на формування сучасної освіти.

Метод проєктів виконує низку педагогічних функцій в освітньому процесі, зокрема:

- дидактичну, що передбачає вироблення вміння конструювати свої знання, ознайомлення з тим, як працювати з інформацією, формування вміння презентувати результати своєї роботи та навичок самоорганізації;
- пізнавальну – він сприяє підвищенню мотивації до отримання нових знань, формуванню вміння продукувати, аргументувати та захищати свої ідеї, а також навичок емоційно-вольової сфери;
- розвивальна – це розвиток творчих і дослідницьких здібностей особистості, розвиток здібності та самовизначення ціле покладання, розвиток критичного мислення, навичок аналізу та рефлексії, розвиток комунікативних умінь і навичок;
- виховна, вона полягає у вихованні значущих загальнолюдських цінностей, почуття відповідальності та самодисципліни;
- соціальна, яка передбачає формування навичок спілкування в соціумі та власного погляду на події, осмислення своїх можливостей та усвідомлення власної значущості у командній роботі [9, с. 67].

Розглянемо деякі особливості проєктного навчання. Проєктно-орієнтоване навчання – це підхід до навчання, орієнтований на студента, який наголошує на активному, практичному навчанні через виконання проєктів [50].

Проєктне навчання має значний вплив на навички креативного мислення учнів. Йому притаманні такі характерні особливості:

1. Перш за все, проєктно-орієнтоване навчання передбачає створення проєктів, які є автентичними, значущими, актуальними та часто пов'язаними з реальними проблемами чи сценаріями. Ці проєкти мають відображати ті виклики, з якими учні можуть зіткнутися у своїй майбутній кар'єрі чи повсякденному житті. Проєктне навчання наголошує на застосуванні знань у реальному світі, допомагаючи учням пов'язати те, що вони вивчають, з їхнім життям. Таке контекстно-збагачене навчальне

середовище стимулює креативне мислення, оскільки учні бачать практичну значущість своєї роботи [53].

2. Крім того, проблемно-орієнтоване навчання загалом починається з центрального провідного питання або проблеми, яка формує весь проект. Це питання має бути відкритим і вимагати критичного мислення, досліджень і креативності для його вирішення. Проектно-орієнтоване навчання заохочує студентів досліджувати складні реальні проблеми та знаходити інноваційні рішення. Воно часто включає в себе відкриті завдання, які вимагають креативного мислення, що сприяє підвищенню креативних навичок студентів [25].

3. Характерною ознакою проектно-орієнтованого навчання є автономія та вибір студента. Проектно-орієнтоване навчання розширює можливості учнів, надаючи їм певну автономію та свободу у виборі проектів, тем або підходів. Ця автономія заохочує відповідальність за процес навчання. Проектно-орієнтоване навчання дає учням право власності на свої проекти, дозволяючи їм робити вибір, ставити цілі та визначати, як підходити до виконання завдань. Це спонукає учнів до творчого вирішення проблем через дослідження різних шляхів для досягнення своїх цілей.

4. Важливою ознакою проектно-орієнтованого навчання є також необхідність пошуку та дослідження. Учні беруть участь у поглибленому пошуку та дослідженні, щоб знайти відповіді на ключове питання чи проблему. Вони збирають інформацію, проводять дослідження і вивчають різні джерела, щоб здобути знання. Цей процес дослідження сприяє розвитку креативного мислення, оскільки учні орієнтуються в інформації, синтезують ідеї та застосовують отримані знання у своїх проектах.

5. Співпраця або колаборативне навчання є фундаментальним аспектом проектно-орієнтованого навчання. Учні часто працюють над проектами в командах, що сприяє розвитку навичок командної роботи та спілкування. У колаборативних проектах часто беруть участь різні команди з різними поглядами на проблему. Таке розмаїття думок може призвести до

появи інноваційних ідей і заохотити учнів розглядати альтернативні погляди, тим самим підвищуючи креативність. Коли учні знайомляться з різними ідеями та підходами, вони з більшою ймовірністю будуть мислити творчо. Середовище співпраці підтримує творче мислення, заохочуючи обмін ідеями та рішеннями [67].

6. Проектно-орієнтоване навчання сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем, оскільки учні аналізують інформацію, приймають рішення та розробляють шляхи для вирішення ключових питань. Багато проектів проектно-орієнтоване навчання обертається навколо реальних проблем, які потребують багатогранних рішень. Учні навчаються критично мислити і знаходити творчі рішення для цих складних питань [41].

7. Невід'ємним компонентом проектно-орієнтованого навчання є зворотній зв'язок. Проектно-орієнтоване навчання заохочує регулярну рефлексію процесу навчання. Учні отримують зворотній зв'язок від вчителів, однокласників та самооцінку, що допомагає їм переглядати та вдосконалювати свою роботу. Учні можуть оцінювати свій прогрес, визначати сфери для вдосконалення та повторювати свою роботу. Тобто, учні думають про те, чому вони навчилися, що працювало добре, з якими проблемами вони зіткнулися і як вони можуть вдосконалюватися. Це сприяє метапізнанню та самоспрямованому навчанню. Очевидно, що цей рефлексивний процес сприяє творчому зростанню.

8. У фокусі проектно-орієнтованого навчання перебувають навички презентації та комунікації, так як воно часто завершується презентацією або виставкою результатів проекту перед аудиторією. Це дає учням можливість розвивати і демонструвати свої комунікативні навички, здатність ефективно доносити свої ідеї, висновки та рішення.

9. Окрім вищезазначеного, невідомою особливістю проектно-орієнтованого навчання вважають міждисциплінарність. Проекти в рамках проектно-орієнтованого навчання часто інтегрують знання та навички з різних

предметних галузей. Такий міждисциплінарний підхід допомагає учням встановлювати зв'язки між різними галузями навчання та стимулювати творчі ідеї та рішення.

10. Інтеграція технологій в проєктно-орієнтованому навчанні є ще однією характерною ознакою проєктного навчання. Технологічні інструменти та ресурси часто використовуються в проєктно-орієнтованому навчанні для збору інформації, створення мультимедійних презентацій та співпраці з однолітками.

11. Оцінювання в проєктно-орієнтованому навчанні є безперервним і багатограним. Воно включає формувальне оцінювання під час виконання проєкту та підсумкове оцінювання, яке оцінює кінцеві результати проєкту. Для оцінювання різних аспектів проєкту, зокрема змісту, процесу та презентації, часто використовуються рубрики. Оцінювання креативного мислення заохочує учнів розвивати і демонструвати свої творчі навички, надавати важливе місце креативності в навчанні.

12. Внутрішня мотивація учнів є ключовим рушієм креативності. Проєктно-орієнтоване навчання часто використовує внутрішню мотивацію учнів, пропонуючи їм проєкти, які є особисто значущими і цікавими для них. Почуття досягнення і можливість побачити реальну актуальність своєї роботи спонукають їх інвестувати всі ресурси в свої проєкти. З іншого боку, проєкти в рамках проєктного навчання часто впливають на інтереси та захоплення учнів, і по суті мотивують їх досліджувати і творити. Таке підвищене залучення сприяє створенню більш сприятливого середовища для креативного мислення. Коли учні беруть участь у проєктах, які вони вважають значущими та актуальними, вони з більшою ймовірністю розкривають свій творчий потенціал [22].

13. Фасилітація викладачів є важливою умовою в проєктно-орієнтованому навчанні. Вчителі виступають у ролі фасилітаторів або гідів, а не єдиного джерела знань. Вони підтримують учнів у їх навчальній подорожі, забезпечують необхідними інструкціями, ресурсами та зворотнім зв'язком.

14. Досвід проєктно-орієнтованого навчання може мати *довготривалий вплив* на навички креативного мислення учнів. Навички та стратегії, які вони розвивають під час проєктів, можуть бути застосовані до майбутніх викликів і творчих починань. Дослідження показують, що вплив проєктного навчання на креативне мислення виходить за межі класу. Учні, які беруть участь у проєктній діяльності, можуть продовжувати демонструвати розвинені креативні навички в майбутній академічній і професійній діяльності [39].

Проєктно-орієнтоване навчання заохочує учнів застосовувати свої навички креативного мислення в різних сферах, а не лише в рамках конкретного проєкту. Це сприяє розвитку здібностей до креативного мислення впродовж усього життя.

16. Прийняття ризику та інновації: Середовище проєктно-орієнтованого навчання зазвичай заохочує студентів ризикувати, випробовувати нові підходи та досліджувати нетрадиційні ідеї. Ці елементи є важливими для розвитку інновацій та креативного мислення.

17. Адаптація та гнучкість: Коли студенти стикаються з проблемами і несподіваними перешкодами під час проєктно-орієнтованого навчання, вони повинні адаптуватися і знаходити творчі способи подолання цих перешкод. Таке адаптивне мислення є ключовим аспектом креативності.

Особливості проєктних технологій, що сприяють розвитку креативного мислення проаналізовані, систематизовані та схематично представлені на рис. 1.3.

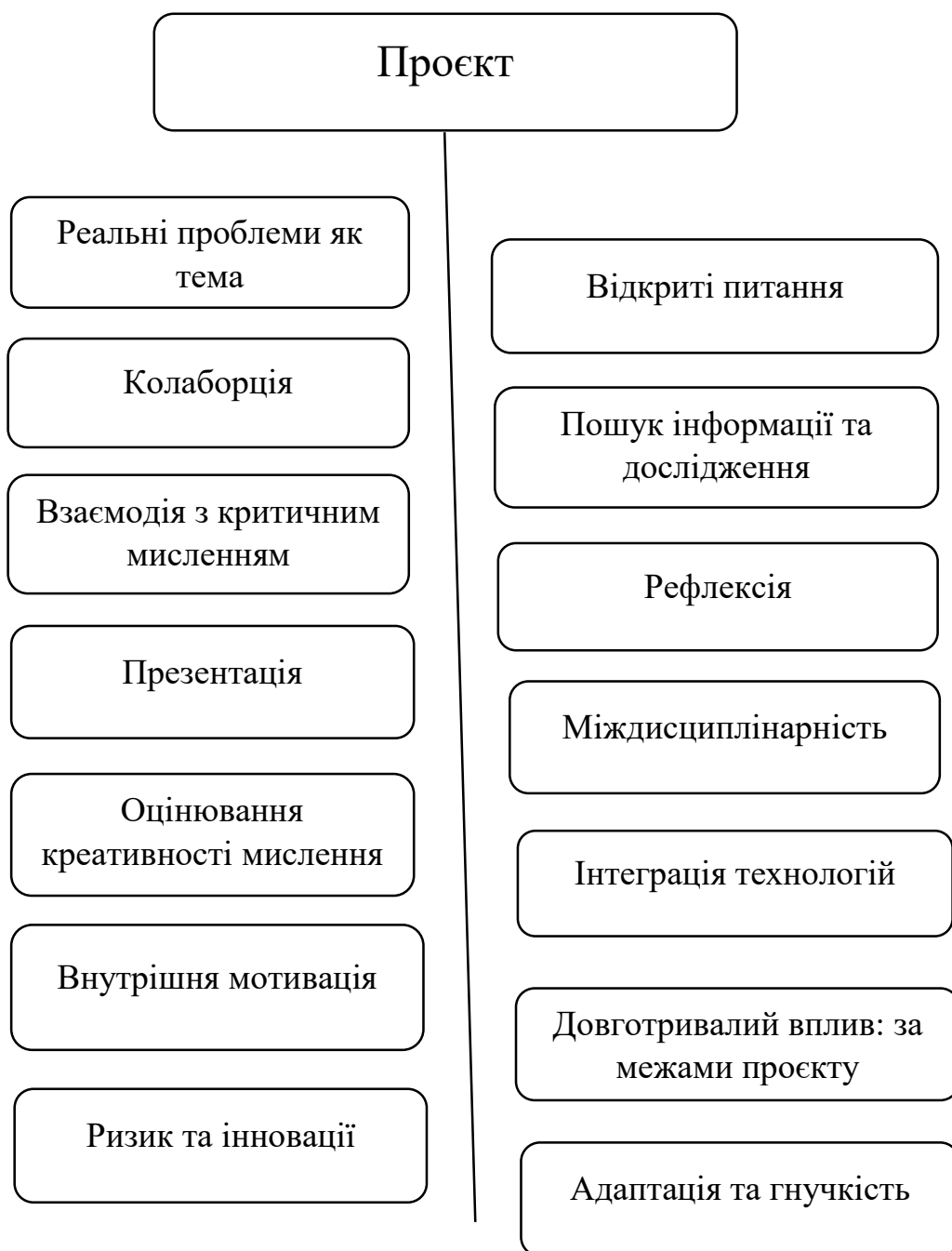

Рис. 1.3. Чинники фасилітації креативного мислення в проєктній діяльності.

Ці особливості роблять проєктно-орієнтоване навчання динамічним та ефективним підходом до навчання, який не лише поглиблює знання студентів, а й розвиває такі важливі навички, як вирішення проблем, співпраця та креативність, готуючи студентів до успіху в 21 столітті. Ці навички все частіше визнаються необхідними для досягнення успіху в світі, що швидко змінюється [58].

Отже, проєктне навчання демонструє перехід від репродуктивного до творчого та змістовного використання знань; від пасивного до активного навчання; від контенту, створеного викладачем до контенту, створеного самим студентом; від індивідуального до сумісного навчання; від бачення студентів як споживачів знань до їх бачення як виробників, що сприяє підвищенню мотивації студентів, розвитку їх м'яких навичок та найважливіших навичок XXI століття («навичок успіху») – критичне мислення та розв'язання проблем, самостійне навчання та співробітництво тощо.

Дослідження підтверджують позитивний вплив проєктно-орієнтованого навчання на креативне мислення. Дослідження показали, що учні, які залучені до проєктно-орієнтованого навчання, часто демонструють вищий рівень креативності, здатності вирішувати проблеми та критичного мислення порівняно з тими, хто навчається в традиційному навчальному середовищі. Проєктно-орієнтоване навчання не лише розвиває креативне мислення, а й надає студентам навички та спосіб мислення, які є необхідними для в дедалі складнішому та динамічнішому світі.

1.3. Особливості розвитку креативного мислення старшокласників.

Формування креативності у старшому шкільному віці доцільно здійснювати саме тому, що в цей період творчі здібності людини розвиваються особливо інтенсивно, адже у старшокласників виробляється активна життєва позиція, більш свідоме відношення до вибору майбутньої професії, до самовизначення та самоусвідомлення. В результаті зростає потреба в знаннях своїх здібностей і можливостей їх реалізації. Характерним для цього вікового періоду є зростання свідомості (усвідомлення навколишнього світу і ставлення до нього) [15].

Старшокласники мають низку характеристик і особливостей, які сприяють розвитку креативного мислення. Ці особливості створюють

сприятливе середовище для розвитку креативності, дозволяючи учням досліджувати, впроваджувати інновації та ефективно висловлювати свої ідеї.

З поміж ключових особливостей старшокласників, які сприяють розвитку креативного мислення, ми виокремлюємо когнітивний розвиток. Учні старших класів досягли того рівня когнітивного розвитку, що вони можуть мислити абстрактно і критично. Вони здатні аналізувати складніші проблеми, ніж ті, які вирішували навчаючись у базовій школі, а також долучатись до мислення вищого порядку, що має важливе значення для творчого вирішення проблем.

Старшокласники перебувають у процесі формування своєї ідентичності, досліджуючи свої цінності, переконання та Я-концепцію. Вони прагнуть знайти своє місце у світі та чітко бачити свої майбутні цілі. Стосунки з однолітками стають все більш важливими в старшій школі. Учні цієї вікової категорії прагнуть соціального визнання та схвалення своїх дій та рішень тими, хто оточує їх.

Крім цього, старшокласники на своєму етапі розвитку мають широкий спектр інтересів, досвіду та поглядів. Це розмаїття може сприяти тому, що у ході виконання творчих завдань вони активно обмінюються власними ідеями і таким чином надихають один одного до пошуку креативних рішень. Не менш важливим чинником розвитку креативності старшокласників є здатність ефективно співпрацювати з однолітками. Групова робота та спільні проєкти можуть стимулювати творче мислення, оскільки учні можуть вчитися на унікальних знаннях та навичках один одного.

У старшому шкільному віці учні великою мірою виявляють допитливість і прагнення до дослідження, вони відкриті до вивчення нових ідей і концепцій, що значно підживлює творчий пошук.

Старшокласники перебувають у такому віці, коли вони можуть займатися самоаналізом і саморефлексією, що є важливим для творчого зростання. Вони можуть замислитися над своїми інтересами, сильними сторонами та сферами творчого потенціалу.

Важливим чинником розвитку креативного мислення в старшому шкільному віці є, на наш погляд, орієнтація на майбутнє. Старшокласники дивляться в майбутнє і часто замислюються над своєю майбутньою професійною діяльністю. Така орієнтація на майбутнє безперечно спонукає учнів розвивати творчі навички, досліджуючи власні вподобання в колі різних сфер інтересів.

В наш час завдяки Інтернету старшокласники мають доступ до великої кількості інформації та ресурсів. Вони можуть досліджувати широке коло тем і взаємодіяти з глобальними перспективами, що є плідним підґрунтям для розвитку власного творчого мислення.

Слід також зауважити про вплив здорових сімейних стосунків на креативний потенціал старшокласників. Сприятливе сімейне середовище може суттєво сприяти розвитку креативного мислення у старшокласників. Заохочення і визнання творчих досягнень близькими людьми можуть доповнити їх позитивний освітній досвід.

Отже, визнаючи і розвиваючи весь комплекс особливостей учнів старшої школи, педагоги, батьки і самі учасники цього процесу можуть створити середовище, яке сприяє розвитку креативного мислення й дає можливість старшокласникам повністю розкрити свій творчий потенціал і підготуватися до життя в інноваційному світі, що швидко змінюється.

Висновки до розділу 1

Основними чинниками розвитку креативності є мотивація, відданість справі (завданню), навички, уява та сміливість.

Креативне мислення в сфері освіти охоплює різні виміри. Креативне мислення корелює з дивергентним мисленням, оскільки передбачає створення кількох можливих рішень або ідей; критичним мисленням, оскільки залучає ментальне міркування; вирішенням складних проблем та пошуком інноваційних рішень; оригінальністю та унікальністю, на основі особистого

самовираження та індивідуальної творчості; міждисциплінарним мисленням через інтеграцію знань з різних галузей; ризиком через можливість невдачі; гнучкістю, що є здатністю використовувати різні режими мислення відповідно до поставленого завдання.

Створення належних умов та сприятливого навчального середовища має важливе значення для розвитку креативного мислення в закладах освіти. Важливими чинниками, що забезпечують сприятливість навчального середовища для культивування креативного мислення учнів є: психологічна безпека висловлювати власні ідеї, відкритість і прийняття різних поглядів, колаборативне навчання, автономія та свобода, складні проблеми та неоднозначність, що вимагають творчих рішень, творчі заходи (мозковий штурм, картування розуму та вправи на дизайнерське мислення), доступ до ресурсів і технологій (цифрових інструментів та онлайн-платформ), зворотній зв'язок, натхнення та експозиція, гра та дослідження, розвиток мислення зростання, визнання та відзнака творчих досягнень учнів у класі, використання методів навчання, які заохочують і моделюють креативне мислення, приклад вчителя у творчому підході до викладання, фізичний і ментальний простір для дослідження, експериментування та вільного мислення учнів, культура безперервного навчання та експериментів, де помилки розглядаються як можливості для зростання, прийняття помилок та невдач як цінних можливостей для навчання в творчості,

В освітніх закладах для розвитку креативного мислення учнів застосовують такі педагогічні стратегії, як проблемно-орієнтоване навчання, проєктне навчання, мозковий штурм та інтелект-карти, сократівські запитання, міждисциплінарні проєкти, спільні проєкти, відкриті запитання та навчання, засноване на дослідженні та ін.

Проєктне навчання є сучасним розширенням методу проєктів. Проєктно-орієнтоване навчання наголошує на стійких, глибоких проєктах, які об'єднують кілька предметних областей і вимагають від студентів спільної

роботи, проведення досліджень і застосування отриманих знань до проблем реального світу.

Проектне навчання має значний вплив на навички креативного мислення учнів. Проблемно-орієнтоване навчання ставить перед учнями реальні проблеми, які вони мають вирішити. Це заохочує їх критично мислити та розробляти творчі рішення.

Проектно-орієнтоване навчання передбачає створення проектів, які є автентичними, значущими, актуальними та часто пов'язаними з реальними проблемами чи сценаріями. Ці проекти мають відображати ті виклики, з якими учні можуть зіткнутися у своїй майбутній кар'єрі чи повсякденному житті.

Проектно-орієнтоване навчання заохочує студентів досліджувати складні реальні проблеми та знаходити інноваційні рішення. Воно часто включає в себе відкриті завдання, які вимагають креативного мислення, що сприяє підвищенню креативних навичок студентів. Характерною ознакою проектно-орієнтованого навчання є автономія та вибір студента. Його важливою ознакою є також необхідність пошуку та дослідження.

Старшокласники мають низку характеристик і особливостей, які сприяють розвитку креативного мислення. Ці особливості створюють сприятливе середовище для розвитку креативності, дозволяючи учням досліджувати, впроваджувати інновації та ефективно висловлювати свої ідеї.

З поміж ключових особливостей старшокласників, які сприяють розвитку креативного мислення, ми виокремлюємо когнітивний розвиток. Учні старших класів досягли того рівня когнітивного розвитку, що вони можуть мислити абстрактно і критично. Вони здатні аналізувати складніші проблеми, ніж ті, які вирішували навчаючись у базовій школі, а також долучатись до мислення вищого порядку, що має важливе значення для творчого вирішення проблем.

РОЗДІЛ 2

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Модель організації роботи зі створення проекту

Організація проектного навчання у класі передбачає структурований підхід, який охоплює певний логічний порядок кроків з боку вчителя та учнів, і, за умови дотримання всіх його вимог, сприяє підвищенню мотивації та залученню учнів до співпраці над проектом, активації їх розумових ресурсів, виявленню та розвитку їх креативного потенціалу.

Проектне навчання здійснюється на основі застосування проектних технологій. Проектна технологія – це особистісно орієнтована технологія навчання, заснована на диференційованому підході та моделюванні у педагогічному процесі соціальної взаємодії у малій групі. Учні беруть на себе різні соціальні ролі (організатора, лідера, виконавця тощо) і готуються до їх виконання у процесі розв’язання проблемних завдань у ситуаціях реальної взаємодії. Креативність є однією з важливих характеристик проектної технології, тому кожний створений проект має бути творчим.

У ході проектної діяльності учні використовують отримані базові знання з теми відповідно до навчальної програми та застосовують їх для вирішення автентичних проблем й отримання важливих результатів. Передбачається, що учні не лише набувають глибоких знань предмета, а й розвивають здатність переносити знання та навички навчання на нові проблеми та контексти [49]. Така діяльність переорієнтовує навчальний процес на учня та спонукає його проявляти власну автентичність, креативність, драйв, стійкість тощо.

Метт Готтесман вважає автентичність та креативність (разом із підприємництвом) новими стовпами освіти. Зокрема, за визначенням

дослідника, автентичність – це довіра до того, ким ти є, замість того, щоб наслідувати інших для своєї особистості, це збереження власної ідентичності. Тобто, розуміючи свою автентичність, учні будуть впевнені в собі та прийматимуть рішення, які відповідають їхнім цінностям.

Креативність, на думку дослідника, є результат або відповідальність довіряти своїм інстинктам, і на основі інтуїтивного знання ми втілюємо ідеї в життя за допомогою засобів, які ми вибираємо [37].

Ці характеристики важливі для проектної діяльності учнів у групах, тому важливо звертати на них увагу на початковому, організаційному етапі роботи над проектом.

Практичні рекомендації та приклади впровадження проектних технологій навчання в класі, враховуючи використання та інтеграцію технологій, пропонує у своїй праці Сьюзі Босс та Джейн Краус [29].

Роль вчителя та учнів в процесі проектного навчання окреслює Стефані Белл, яка зауважує, що вчитель діє як тренер, навчає учнів ставити запитання, розробляти стратегії для пошуку інформації, проводити мозковий штурм з метою отримання нових ідей. З іншого боку, учні самі керують власним навчанням через дослідження, розвивають навички колаборації через спільну працю над створенням проектів, реалізують власні ідеї та креативні рішення на основі збереження своєї автентичності. Такий досвід навчання безперечно вбачається цінним для обох сторін освітнього процесу, як вчителя, так і учнів [27].

В ході застосування проектної технології діяльність вчителя спрямована на ініціювання пізнавальної діяльності школярів за допомогою пред'явлення навчальних (навчально-виховних) проблем, задач, завдань для організації теоретичної та практичної проектної діяльності різного рівня самостійності (від репродуктивного до продуктивного) відповідно до індивідуальності кожного учня. Діяльність учнів полягає в тому, щоб на основі певних прийомів теоретично освоїти дійсність, практичного реалізувати задуми та

плани через самостійне дослідження навчальних проблем, і потім оформити результати у вигляді проєкту.

Слід зауважити, що на думку вітчизняних та зарубіжних педагогів, робота за методом проєктів сприяє зміцненню зв'язку навчального закладу з реальним життям, розвиває індивідуальні здібності і схильності учнів, розвиває вміння планувати свою навчальну діяльність і самостійно її виконувати, реалізує взаємодію системи вчительського контролю й самоконтролю [6].

Модель організації проєктної діяльності зазвичай використовуються в проєктному навчанні і може бути застосована для різних класів і предметів, зокрема для уроків англійської мови.

Джон Лармер вважає, що навчальні цілі досягаються за допомогою 7 принципів розробки проєкту:

- 1) складна проблема чи запитання;
- 2) постійне дослідження;
- 3) автентичність;
- 4) голос і вибір студента;
- 5) рефлексія;
- 6) критика та перегляд;
- 7) суспільний продукт [49].

Ці принципи реалізуються за допомогою етапів навчання, розроблених на основі відповідного навчального середовища.

Освітній фонд Джорджа Лукаса розробив такі кроки проєктно-орієнтованого навчання, зокрема:

- 1) порушення основного питання;
- 2) розробка плану проєкту;
- 3) створення графіку виконання;
- 4) спостереження за учнями та прогресом проєкту;
- 5) оцінка результатів;
- 6) оцінка досвіду [7].

Навчальна діяльність із створення проєктів, запропонована Анді Стікс та Франком Грбек, поділяється на дев'ять кроків:

- 1) учитель готує платформу для проєкту із реального життя;
- 2) учні беруть на себе роль дизайнерів проєкту,
- 3) учні обговорюють і накопичують довідкову інформацію, необхідну для їх проєктів;
- 4) вчитель-тренер і учні обговорюють критерії оцінювання проєктів;
- 5) учні накопичують матеріали, необхідні для проєкту;
- 6) учні створюють свої проєкти;
- 7) учні готуються до презентації своїх проєктів;
- 8) учні презентують свої проєкти;
- 9) учні розмірковують над процесом і оцінюють проєкти на основі критеріїв, встановлених на кроці 4 [65].

На думку низки дослідників, педагогів-науковців та практиків, вчителів загальноосвітніх шкіл, модель організації проєктної діяльності складається з комбінації таких етапів та кроків [29; 27].

1. Першим етапом в моделі організації проєктної діяльності є **розробка та планування проєкту**.

На цьому етапі важливо чітко визначити навчальні цілі, завдання, очікування та результати навчання, яких має досягнути проєкт. Окреслені цілі повинні узгоджуватись з навчальним планом та навчальними потребами учнів.

Під час вибору теми чи проблеми проєкту, необхідно зважати на те, щоб вона була значуща, актуальна та цікава для учнів, та відповідала за змістом їх віковому рівню. До визначення теми проєкту можна також залучати учнів і в ході спільного обговорення формулювати остаточну назву проєкту [67].

На цьому етапі відбувається також формування групи або команди проєкту. Для ефективної діяльності, доцільно формувати проєктні групи, враховуючи відмінності в здібностях та інтересах учнів.

2. Другий етап є, фактично, **початком проєкту**.

Вчитель презентує проєкт учням, змальовуючи контекст і пояснюючи його актуальність. Важливо розкрити учням реальну цінність їхньої роботи, що допоможе залучити їх до відповідальної та креативної співпраці.

Мистецтво вчителя на цьому етапі полягає у тому, щоб поставити перед учнями відкриті запитання, які будуть спрямовувати їх на дослідження та вирішення проблем протягом усього проєкту. Крім цього, учням необхідні відповідні ресурси для виконання поставленого завдання, тому надання доступу до дослідницьких, довідкових матеріалів, технологій та інших джерел послугує вагомою підтримкою у їхній проєктній роботі.

Учні потребують різного рівня підтримки з боку вчителя протягом усього процесу створення проєкту, на що вказує Блуменфелд у своєму дослідженні стратегій мотивації учнів у проєктному навчанні [28].

Перед початком роботи над проєктом учнів важливо ознайомити з критеріями оцінювання створеного ними продукту. Розроблені рубрики та критерії оцінювання повинні відповідати навчальним цілям проєкту [70].

3. Третій етап проєктної діяльності передбачає дослідницьку діяльність та пошукову роботу учнів.

Учні проводять дослідження, збирають інформацію та досліджують потенційні шляхи вирішення проблеми. Належна співпраця та комунікація між членами групи, консультативний контакт з учителем, звернення за порадою до експертів з теми проєкту вітаються, та більше того, заохочуються вчителем, що супроводжує навчальну проєктну діяльність.

В контексті проєктної діяльності важливо розвивати культуру рефлексії та доопрацювання, де учні можуть постійно вдосконалювати свою роботу на основі зворотного зв'язку та самооцінки [49].

4. Імплементація проєкту є наступним етапом моделі організації проєктної діяльності.

Проєктні групи подають вчителю план проєкту, де розкривають підхід до розробки проєкту, зазначають кінцеві цілі та терміни його завершення.

Протягом усього періоду роботи над проектом групи звітують про свій прогрес на кожному конкретному етапі та отримують відгук вчителя.

Хорошою практикою для учнів у розвитку навичок створення проектів є прототипування та ітерація або доопрацювання, коли групи презентують чернетки або моделі своїх розробок та рішень. Це дає їм можливість протестувати та удосконалити спільні напрацювання на основі зворотного зв'язку.

5. Кульмінація роботи над проектом є його **презентація**.

Робочі групи презентують завершені проекти, демонструючи навички ефективного спілкування та презентації.

Впровадження взаємної оцінки та самооцінки на цьому етапі спонукає учнів до роздумів і відповідальності. Важливо забезпечити зворотній зв'язок з боку аудиторії та залучення її до оцінювання проектів.

6. Завершальним етапом роботи над проектом є **рефлексія та оцінювання**.

Підведення підсумків після презентації проекту дає учням можливість обмірковати та обговорити отриманий досвід, виклики та уроки, які вони набули в процесі виконання завдання. Учні можуть ділитись враженнями та навичками, які здобули, а також тим, що було найважчим для них, у чому вони просунулись вперед.

Самооцінювання є дієвим засобом саморозвитку, тому важливо допомагати учням вчасно здійснювати самоаналіз та самооцінювання, під час якого вони розмірковують над своїм навчанням, проблемами та досягненнями.

Оцінювання проектів вчителем є відповідальним моментом для кожного учасника проектної роботи. Під час оцінювання проектів вчитель має керуватись розробленими рубриками та критеріями оцінювання. Рубрики оцінювання, узгоджені з цілями проекту допомагають оцінити ефективність як окремо кожної особистості, так і команди загалом.

На завершення проектної діяльності доцільно не лише підбити підсумки виконаного проекту, але також заохотити учнів скласти портфоліо, що

демонструє їх проектну роботу, їх роздуми про це та власні досягнення, зокрема те, чому вони навчились з власного досвіду та досвіду своїх однокласників у ході створення та презентації проекту.

Планування майбутніх проектів створюватиме сприятливе середовище і налаштування учнів на дослідницьку та креативну діяльність в контексті вивчення наступних тем програми.

Зміст поняття *проект* коротко характеризують як шість «П»:

- проблема
- планування
- пошук інформації
- продукт
- презентація
- портфоліо

Навчання іноземної мови з використанням проектної технології може відбуватись за лінійним (за К. М. Вудвордом – спочатку учні набувають необхідних знань, а наприкінці серії уроків, працюють над проектними завданнями) [46, с. 62], або інтегративним (за Ч. Р. Річардсом) способом. Відповідно до лінійного способу, учні спочатку ознайомлюються з мовним та мовленнєвим матеріалом, виконують вправи для формування необхідних навичок і вмінь, і наприкінці циклу уроків виконується проектне завдання, яке пропонується у вигляді мовленнєвої практики [13]. Лінійну модель проектного навчання схематично зображено на рис. 2.1.

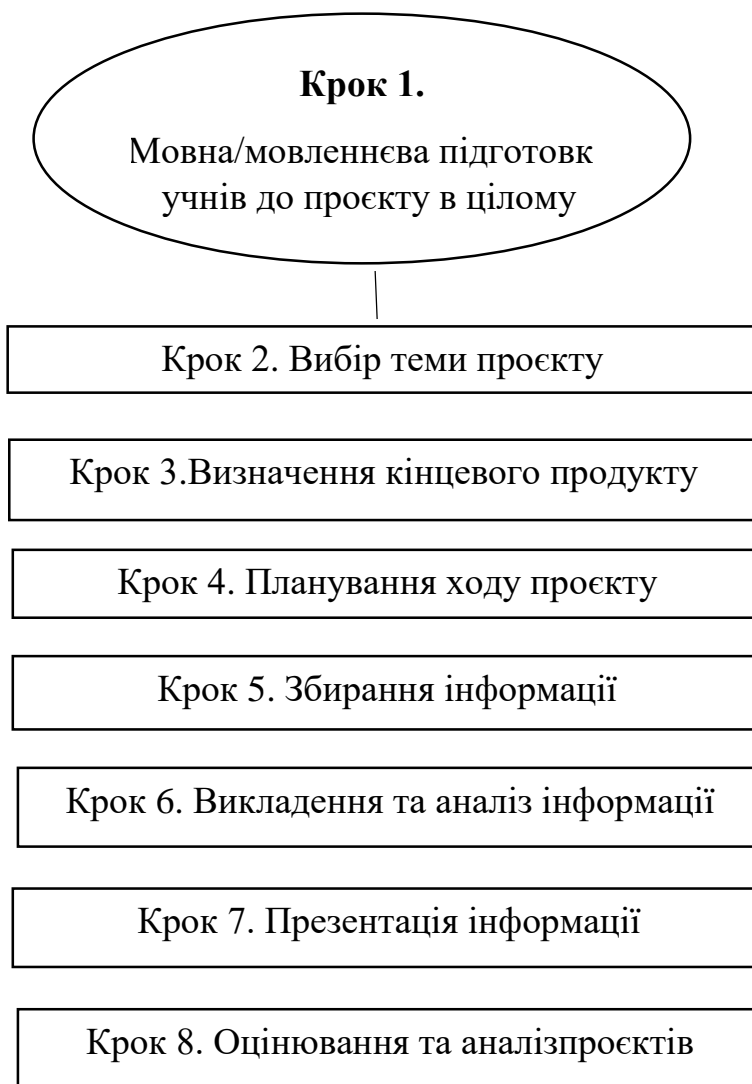

Рис 2.1. Лінійна модель проектного навчання іноземної мови (за К.М. Вудвордом)

Інтегративна модель проектного навчання, на відміну від лінійної, полягає у тому, що мовна та мовленнєва підготовка безпосередньо вплетені у процес виконання проектних завдань і створення проектного продукту відбувається протягом всього навчально-тематичного циклу. За цією моделлю, необхідні мовленнєві навички та вміння формуються і розвиваються безпосередньо у ході проектної роботи. Такий спосіб проектного навчання іноземних мов і культур є гнучким, його легко адаптувати до змін навчальної ситуації у колективі. Крім того, експериментальні дослідження довели більшу ефективність інтегративної моделі, ніж лінійної [2].

Дослідниця Е.Г. Арванітопуло зауважує, що учні відзначають інтегративний спосіб проектного навчання як такий, що допомагає їм бути організованими і динамічними у проектній діяльності [2, с. 169].

Схематично інтегративну модель проектного навчання іноземної мови зображено на рис. 2.2.

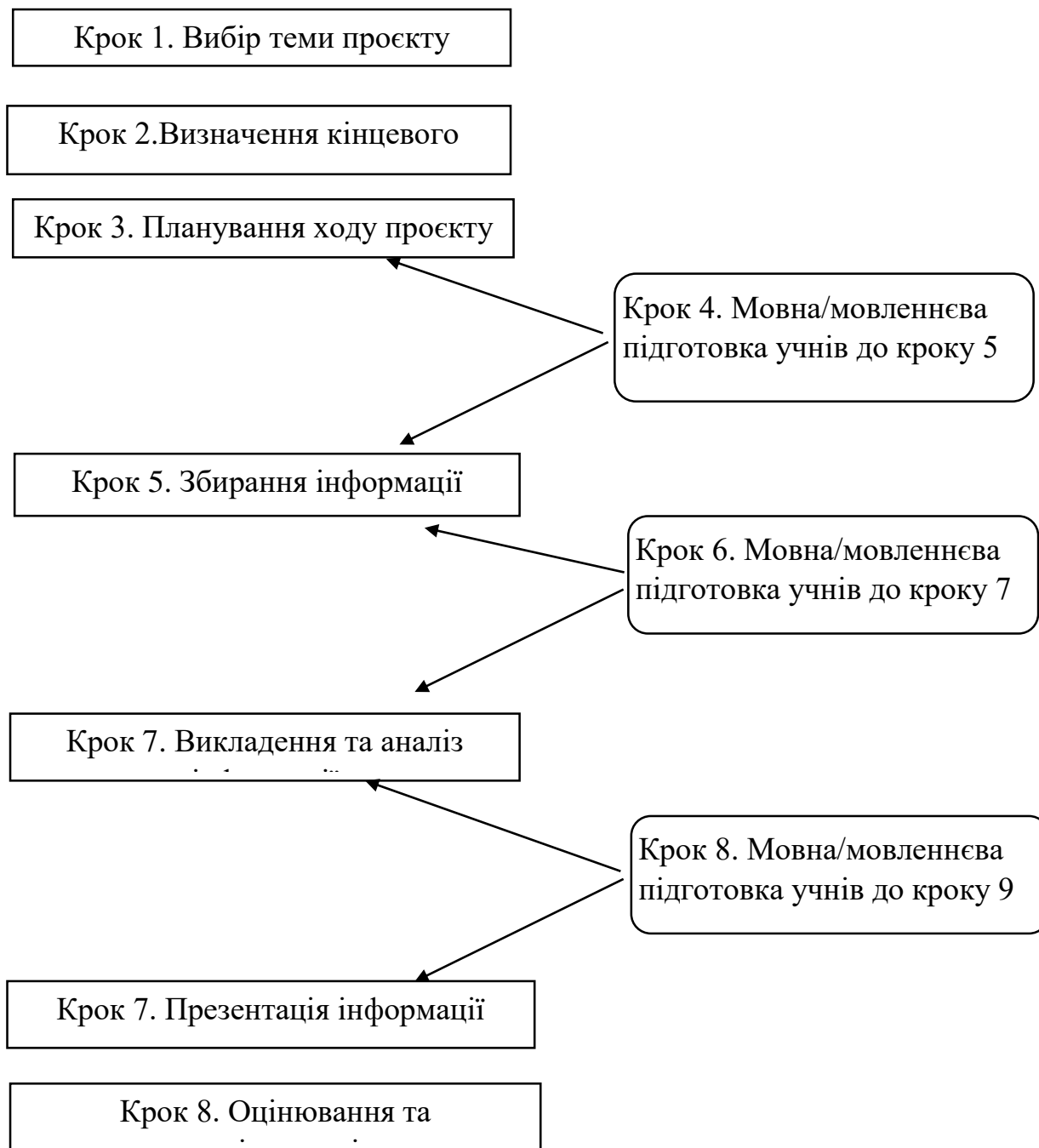

Рис. 2.2. Інтегративна модель проектного навчання іноземної мови (за Ч. Р. Річардсом)

Обидві моделі використовуються у реальній практиці. Лінійна модель знайома з підручників іноземних мов, де вона представлена у вигляді проєктних завдань наприкінці тематичних циклів уроків. Використання інтегративної моделі рекомендовано Е.Г. Арванітопуло для навчання іноземної мови старшокласників. Дослідниця уклала банк навчальних проєктів та розробила систему вправ і завдань для проєктного навчання старшокласників англійської мови [3].

2.2. Шляхи подолання труднощів та ризиків імплементації проєктної технології

Застосування проєктної технології на уроках англійської мови є ефективним інструментом для розвитку креативності учнів. Залучаючись до проєктної діяльності учні можуть успішно розвивати такі необхідні для життя якості, як творче та критичне мислення, такі його аспекти як відкритість, гнучкість та адаптивність. Робота над проєктом спонукає учнів також до розширення уяви, виявлення неординарності, допитливості тощо.

Однак імплементація проєктної технології в навчальний процес може викликати певні труднощі й ризики і для учнів, і для вчителів.

Навчальний проєкт з погляду вчителя – це дидактичний засіб, що дозволяє навчати проєктуванню, цілеспрямованої діяльності задля пошуку вирішення проблеми шляхом виконання певних завдань у певній ситуації.

Для вчителя, підготовка учнів до виконання проєктного завдання потребує багато випереджальних дій, зокрема, визначити тематику в межах якої буде сформульована проблема проєкту, знайти необхідні джерела інформації, розробити відповідні навчальні матеріали тощо. О.М. Устименко, з свого досвіду, окреслює ті практичні дії, які вчителю необхідно виконати для досягнення позитивного результату використання проєктного навчання на уроках англійської мови. Дослідниця вважає, що вчителю важливо передбачити:

- формат кінцевого продукту, над яким учні працюватимуть і який презентуватимуть як результат проектної роботи;
- практичні, розвивальні, освітні та виховні цілі, які реалізуватимуться в ході проектої роботи;
- мовний і мовленнєвий матеріал, який необхідно опанувати учням для роботи над проектом, і відповідні міжпредметні та іншомовні знання, навички, вміння і здібності, яких школярі здобуватимуть під час проектування;
- вправи і завдання, виконуючи які учні працюватимуть над проектом;
- способи і засоби, які будуть використані для пошуку, збору та аналізу інформації, а також джерела цієї інформації;
- форми і способи контролю та оцінювання процесу і результатів проектування [13, с. 341].

Навчальний проєкт з боку учня – це можливість робити щось цікаве самостійно, у групі чи індивідуально, максимально застосовуючи власні зусилля, знання, принести користь і публічно продемонструвати досягнутий результат; це діяльність направлена на розв'язання цікавої проблеми, сформульованої самими школярами у вигляді мети і завдань, коли результат цієї діяльності несе практичний характер, є цікавим і значущим для самих учнів.

Проте дослідження проектного навчання виявило ризики і наслідки, коли учні не мають попереднього досвіду застосування цього підходу або недостатньої підтримки і моделювання з боку вчителів. Наприклад, учні можуть мати труднощі з генеруванням змістовних навідних запитань або оцінкою своїх запитань, щоб визначити, чи вони виправдані дослідженням. Учні можуть не мати також достатніх фонових знань, необхідних для розуміння суті дослідження [48].

Що стосується загальних академічних навичок, учні можуть мати труднощі з розробкою логічних аргументів і доказів на підтримку своїх тверджень [48]. Крім того, учням часто важко справлятися з управлінням роботою, знаходити взаєморозуміння і баланс в тому, як працювати разом, як

управляти своїм часом і складністю роботи, а також підтримувати мотивацію перед обличчям невдач або розгубленості [21].

Вчитель може зіштовхнутись з тим, що в деяких учнів відсутній інтерес до проєкту, або вони не сприймають серйозно проєктне завдання як компонент навчання. Крім цього, іноді трапляється так, що один або кілька членів групи залишають більшу частину або всю роботу кільком, більш старанним членам групи. Якщо не боротися з цим явищем на випередження, воно має тенденцію підривати довгострокову мотивацію старанних студентів [34].

Затрати на організацію проєктної роботи в групі можуть здаватись учням набагато більшими, ніж би вони виконали його індивідуально. Витрачений час на виконання проєктного завдання охоплює домовленості про зустрічі робочої групи, самі зустрічі, обговорення етапів роботи, винесенні спільних узгоджених рішень. Не всі члени групи можуть проявляти однакову відданість справі, бути ініціативними та ефективними для загального результату. Можуть бути в групі учні, які ухиляються від відповідальності за довірену їм частину роботи, тим самим створюючи труднощі вчасно за графіком завершити проєкт. Ці дії з боку окремих учнів пригнічують мотивацію групи і знижується творчий потенціал.

Суттєво знижувати творчий настрій учасників групи і навіть відмовлятися від виконання проєкту в групі спільно можуть явні або приховані конфлікти, що є небезпечно для результативності групової роботи.

Вирішенням цієї проблеми може бути завчасне обговорення з учнями можливих конфліктів та труднощів роботи в групі, а також до початку виконання проєкту встановлення чітких правил та очікування від кожного з учасників під час роботи [19].

Учитель має зацікавити учнів проєктною проблемою і мотивувати учнів до виконання конкретних проєктних завдань, коректно формуючи робочі групи та створюючи сприятливі умови для організації роботи у групі з урахуванням здібностей і нахилів кожного учасника проєкту.

Вчителю важливо звертати увагу на те, що витрати на координацію зростають зі збільшенням розміру групи: чим більше учнів у групі, тим більше завдань потрібно делегувати, більше думок врахувати, більше частин роботи інтегрувати тощо. Менші групи витрачають менше часу на координацію і організацію роботи [34].

Успішне виконання проєкту залежить також від правильного розподілу ролей (наприклад, лідер групи, дизайнер презентації тощо) та обов'язків. [34].

З метою запобігання ризиків, вчителю також важливо здійснювати моніторинг, заохочувати і оцінювати особистий вклад кожного учасника шляхом засобів самооцінки, перехресної оцінки учасників та звітів лідера групи [19].

Виникають труднощі також в оцінюванні індивідуального та групового результату в рамках спільного проєкту. Ризик оцінки може бути зумовленим тим, що не всі учасники докладають однакових зусиль для досягнення групового результату, а тому вчителю складно або іноді навіть неможливо оцінити їх внесок. Тому доцільно призначати в групі учасника відповідального за оцінку роботи кожного. Вчитель також може розробити систему поточного та підсумкового контролю та оцінки роботи студентів в групі [34].

Іншим ризиком роботи студентів над проєктом може бути зосередження уваги більше на продукті або результаті проєктної діяльності – презентації, плакаті, виставі, публікації колажі, альбомі, туристичному проспекті, стіннівці, відеофільмі тощо, а не на процесі роботи, ретельному зборі та обробці інформації.

Щоб подолати цей ризик, вчителю необхідно донести учням важливість кожного етапу роботи над проєктом. Крім цього, доцільно завчасно і ретельно обґрунтувати студентам критерії оцінювання як поточної діяльності, так і заключного етапу у вигляді презентації [17].

2.3. Експериментальна перевірка ефективності використання проєктної діяльності для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови

Експериментальна перевірка ефективності застосування методу проєктів з метою фасилітації креативного мислення старшокласників відбувалась під час проходження виробничої практики з 1.09 по 30.09 2023 року на базі Хмельницького ліцею № 16 імені Володимира Козубняка.

Мета проведення дослідно-експериментальної роботи полягала в апробації впливу проєктної технології на розвиток креативного мислення старшокласників в ході вивчення англійської мови.

В експерименті брали участь учні 10-А та 10-Б класів. Контрольною групою (далі – КГ) були учні 10-А класу, а учні 10-б класу були визначені як експериментальна група (далі – ЕГ). Кожна група налічувала 16 осіб. Загальний обсяг учнів, що брали участь в експериментальному дослідженні, складає 32 осіб.

Проведене дослідження складалося з трьох етапів: констатуючого, формуючого та контрольного.

I. На констатуючому етапі було сформовано контрольну та експериментальну групи, розроблено критерії оцінювання рівня креативного мислення на етапах розробки проєкту за темою та його презентації англійською мовою. Слід зауважити, що оцінюючи креативне мислення в проєктній діяльності, ми враховували динамічний і багатогранний характер креативності, що охоплює як процес, так і результати роботи учнів.

В ході експерименту ми намагалися створити сприятливий навчальний клімат, який передбачав підтримку учнів, прийняття їх думок, пропозицій, самовираження та заохочення до участі та взаємодії на основі свободи, довіри та самоповаги. Одним із наших завдань на початку експерименту було підвищити мотивацію учнів експериментальної групи, викликати у них

внутрішню потребу, бажання та передчуття задоволення від виконання проєктного завдання.

Оцінювання рівня креативного мислення за допомогою проєктного навчання передбачає розгляд різних аспектів творчого процесу в ході навчання та його результатів у відповідях учнів. Критерії, за якими можна оцінити розвиток креативного мислення в контексті проєктної роботи, охоплюють:

- оригінальність і унікальність – ОУ (оригінальність/інноваційність ідей, рішень, підходів, представлених у проєкті);
- гнучкість і адаптивність – ГА (здатність учнів адаптувати та змінювати свої підходи чи рішення в ході проєкту, виявляючи гнучкість у своєму мисленні);
- рівень ризику та експериментування – РЕ (креативне мислення передбачає готовність ризикувати та пробувати нові підходи);
- дивергентне мислення – ДМ (як багато ідей, рішень або можливостей учні здатні генерувати).

До початку експерименту на основі цих критеріїв оцінювання ми дослідили рівень креативного мислення учнів контрольної та експериментальної груп, запропонувавши їм завдання, яке вони виконали в парах:

- Comment on these words of wisdom and guess whether they have sense for you, then find arguments to convince your partner in it: *“The happiest people don't have the best of everything; they just make the best of everything”* (підручник On Screen B1+, с. 5).

Обчислення результатів проведеного зрізу знань з метою виявлення рівня креативного мислення учнів при виконанні завдання на побудову монологу-розмірковування/переконання було виконане на основі формули В. Безпалька: $KH = Q / N$, де

K – коефіцієнт навченості,

Q – кількість балів за виконане завдання,

N – максимальна кількість балів [2, с. 101].

Зауважимо, що кожен критерій оцінювався у 3 бали. Результати наших обрахунків відображено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівень креативного мислення учнів контрольної та експериментальної груп до експерименту

Група	Показники відповідно до критеріїв				КН
	ОУ	ГА	РЕ	ДМ	
ЕГ	0,12	0,12	0,13	0,14	0,51
КГ	0,13	0,12	0,13	0,14	0,52

Результати проведеного оцінювання рівня сформованості креативного мислення учнів засвідчили, що в обох групах отримані показники майже однакові. Це дало нам можливість висунути гіпотезу про те, що застосовуючи проєктну діяльність на уроках англійської мови ми зможемо підвищити рівень креативного мислення і його вираження в мовленні учнів старших класів, та розпочати експеримент.

II. В ході **формуючого етапу експерименту** для учнів експериментальної групи уроки проходили із застосуванням проєктної технології, учні контрольної групи навчались за звичними для них методами. В межах вивчення теми “Living together” учням було запропоновано підготувати проєкт “Be a happy family”.

Було визначено параметри проєктної роботи:

- тип проєкту – інформаційно-дослідницький,
- тривалість проєкту – 3 тижні, форму роботи – групова (по 4 чол.),
- форма кінцевого продукту – презентація, виступ з промовою.

A. На **підготовчому** етапі проєкту учні виконали низку вправ на розвиток умінь генерувати ідеї. Для входження в контекст теми, учням були запропоновані питання, які вимагали розгорнутих відповідей, деталізації, повідомлення про особистий досвід, на кшталт:

How large are typical Ukrainian families?

What type of a family prevails in Ukraine?

Who is usually the leader in the family?

How do members of the family help each other?

What can you tell about your parents?

How do your parents support you when you have a certain problem?

Are you open enough to discuss problems together?

Do you sometimes experience your parents' pressure?

Do you spend any time together?

Потім, учні повинні були виконати складніше завдання, зокрема, на основі обговорених питань та посилаючись на власний досвід, вони мали згенерувати базові риси/принципи щасливої сім'ї:

A truly happy family has a sound foundation that enables it to undergo difficulties. Make a list of traits that are required for the family to be happy.

На підготовчому етапі були визначені мета проєкту, сформовані робочі групи, розподілені ролі та обов'язки кожного учасника, надано список інформаційних ресурсів, а також інструкції щодо співпраці в групі та іншими учасниками навчального процесу.

Б. На **виконавчому** етапі роботи над проєктом учні виконували вправи для розвитку вмінь монологічного висловлювання на основі опор, зокрема, після перегляду відео про життя і розподіл обов'язків в англійській сім'ї, учні дали розгорнуті відповіді на поставлені питання і висловлювали власне ставлення до проблеми. Орієнтиром для суджень учнів були опорні слова *Responsibilities* та *Problems*.

На цьому етапі учні практикувались також в розробці графічних способів викладення інформації, як діаграми, схеми, рисунки тощо. З метою навчити учнів відбирати тексти з досліджуваної проблеми, були запропоновані вправи з організації пошуку письмової інформації. Учні також навчались презентувати опрацьовану інформацію у формі письмової доповіді.

В. В ході **презентаційного** етапу учні практикувались в організації презентації проєкту, зокрема, у формуванні загального тексту усної доповіді

за результатами дослідження, структуруванні презентаційного матеріалу тощо. Учні отримали інструкцію щодо послідовності викладу інформації:

- Aim of the report. Introduce the report with the aim and background information.
- Positive comments. List all the positive facts you have learnt.
- Negative comments. List all the negative facts you have learnt.
- Conclusion and recommendations.

Наприкінці цього етапу учні успішно презентували свої проєкти, які показали як глибину вивчення проблеми, так і помітно вищий рівень оригінальності, експериментування, здатності знаходити різні шляхи і підходи до вирішення проблеми,

Г. На **підсумковому** етапі учні практикувались в оцінюванні проєктної діяльності, навчались само- і взаємоконтролю. Опорою для цього етапу були інструкції, розроблені вчителем, зокрема, оцінюючи проєкт, учні керувались питаннями: 1. Which part of the Project did you find most interesting or relevant? Why? 2. Which part of this Project did you find least interesting? Why? 3. What was the most difficult part of this Project? 5. Who was the most/least active member in your team?

Критерії оцінювання проєктної діяльності учнів та її кінцевого продукту були сформульовані нами з урахуванням досвіду вітчизняних педагогів С. Боднар, В. Каламаж, О. Устименко та О. Ловко [5; 13; 18], та завданням нашого дослідження – розвиток креативного мислення через проєктну діяльність. Критерії та показники визначення успішності проєктної діяльності з огляду на розвиток креативного мислення відображені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

**Критерії оцінювання проєктної діяльності з фокусом на розвиток
креативне мислення**

1. глибина, змістовність проєкту	рівень змістовності та глибини знань з теми проєкту, обсяг використаних матеріалів учасниками проєкту, глибина їх аналізу
2. креативність	рівень самостійності, оригінальності й унікальності, ризик та експериментування, гнучкість та адаптивність, дивергентне мислення, рефлексія та повторення
3. мовленнєві уміння та навички	словниковий запас, темп і швидкість мовлення, правильність (лексична, стилістична і граматична) вживання мовних одиниць, логічна зв'язність, обсяг висловлювання
4. якість захисту презентації	рівень цілісності, послідовності, емоційності презентації проєкту, наявність використання додаткових засобів для сприйняття (ІКТ), володіння матеріалом, здатність підтримувати контакт з аудиторією
5. якість групової взаємодії (креативне мислення зростає завдяки взаємодії та колективній генерації ідей)	зосередженість на завданні учасників групи; якість групових обговорень (слухання, постановлення запитань, колективний характер прийняття рішень); якість дослідження та обміну інформацією; уміння аргументувати, робити висновки; характер спілкування та взаємодопомоги в групі

Рівень виконання проєктного завдання було оцінено відповідно до критеріїв за таким розподілом балів: критерії 2, 3 – по 3 бали кожний, критерії 1, 4, 5 – відповідно по 2 бали. Максимальна кількість балів за виконання проєкту складала 12 балів.

Результати оцінювання засвідчили, що майже усі учасники проєктної роботи успішно виконали поставлені завдання. 8 учнів (50% усіх учасників) виявили високий рівень за усіма критеріями і отримали 11 балів. 6 учнів

(37,5% усіх учасників) продемонстрували високий рівень за більшістю критеріїв, однак мовленнєві уміння та навички виявились недостатніми. 2 учні (12.5 % усіх учасників) виявили задовільний рівень переважно через низьку якість групової взаємодії, пасивність в генеруванні ідей та низький рівень мовленнєвих навичок.

Результати успішності учнів експериментальної групи відображено в рис. 2.1.

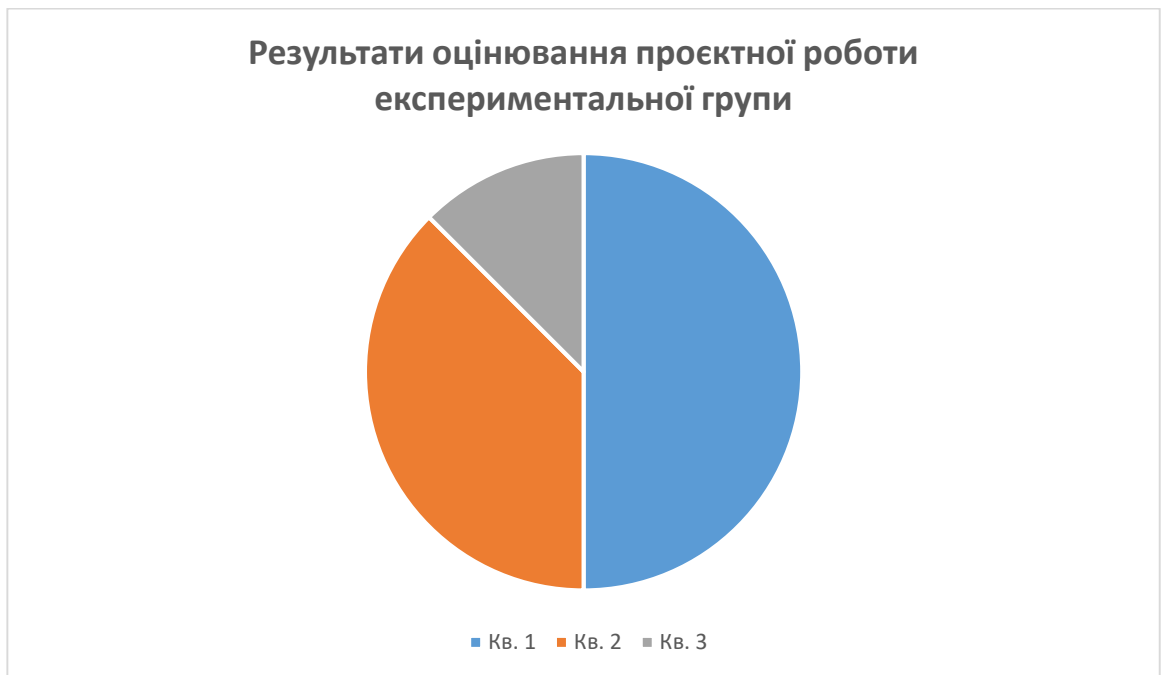

Рис. 2.1. Результати оцінювання проектної роботи учнів експериментальної групи

В результаті проведеного проектного навчання усі учні експериментальної групи свідчать про те, що вони навчились глибше бачити й аналізувати проблему, знаходити причини та зв'язки з дотичними до неї питаннями, а також передбачати численні шляхи для її вирішення. Досвід проектної роботи навчив їх вільно генерувати власні оригінальні ідеї, експериментувати, бути гнучкими і адаптивними, здатними продукувати багато рішень та можливостей, що показує позитивний вплив проектної технології на розвиток креативного мислення учнів.

З огляду на те, що метою нашого дослідження є вивчення ефективності розвитку креативного мислення старшокласників через проектну діяльність, доцільно провести аналіз досягнень учнів в проекті за критерієм 2 – креативність.

Критерії оцінювання: оригінальність й унікальність, ризик та експериментування, гнучкість та адаптивність, дивергентне мислення.

Таблиця 2.3.

Рівень креативного мислення учнів експериментальної груп за результатами проектної роботи

Група	Показники відповідно до критеріїв				КН
	ОУ	ГА	РЕ	ДМ	
ЕГ	0,21	0,20	0,21	0,23	0,85

Результати обчислення даних показують, що рівень креативності учнів експериментальної групи піднявся з 0,52 до 0,89.

III. На контрольному етапі нашого експериментального дослідження порівнюємо рівень креативного мислення в мовленні учнів контрольної та експериментальної груп на основі виконання завдання в парах:

- Comment on these words of wisdom and guess whether they have sense for you, then find arguments to convince your partner in it:

“A brother not born of blood can still be a brother in every other way.”

Результати аналізу відповідей учнів контрольної групи свідчать про дещо покращений рівень креативності в їх мовленні, однак він значно поступається тому рівню креативності, який виявили учні експериментальної групи. Показники креативного мислення контрольної та експериментальної груп на контрольному етапі експерименту відображено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Рівень креативного мислення учнів експериментальної та контрольної груп за результатами

Група	Показники відповідно до критеріїв				КН
	ОУ	ГА	РЕ	ДМ	
КГ	0,16	0,16	0,14	0,14	0,60
ЕГ	0,21	0,20	0,21	0,23	0,85

Отже, експериментальна перевірка ефективності використання проектної технології для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови засвідчила, що залучаючись до проектної діяльності учні можуть не лише успішно підвищувати рівень змістовності та глибини знань з теми, обсяг опрацьованих навчальних матеріалів, словниковий запас, темп і швидкість мовлення, покращувати логічну зв'язність та обсяг висловлювання, а також уміння аргументувати й робити висновки. Значним досягненням учнів, які вивчали тему на основі проектної діяльності було досягнення вищих показників з таких аспектів креативного мислення як оригінальність й унікальність, ризик та експериментування, гнучкість та адаптивність, дивергентне мислення.

2.4. Методичні рекомендації щодо ефективного застосування проектної діяльності з метою розвитку креативного мислення старшокласників

Розвиток креативного мислення через проектне навчання на уроках англійської мови є ефективним способом для того, щоб залучити учнів покращити мовні навички та заохотити їх до інновації. За результатами нашого експерименту ми можемо запропонувати низку методичних

рекомендцій, які сприятимуть розвитку творчого мислення за допомогою створення проектів на уроках англійської мови.

1. Важливо вибрати актуальні, цікаві та відкриті теми проєкту, дозволяти учням вибрати теми, пов'язані з їхніми інтересами, поточними подіями, що стимулюватиме їх креативність.

2. Доцільно використовуйте технологію для підвищення креативності. Такі інструменти, як програмне забезпечення для цифрового дизайну, онлайн-платформи для співпраці та мультимедійні інструменти, можуть розширити творчі можливості студентів.

3. Необхідно долучати до презентації створені автентичні розповіді, коментарі, мистецькі прийоми, тощо, які виражають ідентичність учнів та сукупно роблять проєкт оригінальним та креативним.

7. Слід бути певним, що розвиток мови залишається в центрі уваги в проєктах з англійської мови. Тому потрібно ретельно опрацьовувати з учнями словниковий запас, граматику, нові моделі мовлення під час роботи над своїми проєктами.

8. Важливо створити безпечне середовище, де учні без страху зможуть ризикувати, робити помилки та експериментувати з творчими ідеями.

9. Необхідно заохочувати учнів задавати відкриті запитання протягом усього проєкту, щоб досліджувати різні точки зору та можливості.

10. Активно практикуйте рефлексію і саморефлексію учнів. Після завершення проєкту нехай учні поміркують над тим, що вони могли б зробити інакше і як вони можуть застосувати те, що вони навчилися, у майбутніх проєктах.

Висновки до 2 розділу.

Організація проєктного навчання у класі передбачає структурований підхід, який охоплює певний логічний порядок кроків з боку вчителя та учнів. На основі останнього, підвищується мотивація учнів до співпраці над

проєктом, активуються їх розумові ресурси та розвивається їх креативний потенціал.

Першим етапом в моделі організації проєктної діяльності є розробка та планування проєкту, де визначаються навчальні цілі, завдання, очікування та результати, яких має досягнути проєкт, а також формуються групи або команди проєкту. На другому етапі проєкт презентують учням, змальовують контекст і пояснюють його актуальність. Розкриття цінності проєктної роботи є запорукою відповідальної та креативної співпраці учнів. На третьому етапі відбувається дослідницька діяльність та пошукова робота учнів. На етапі імплементації проєкту проєктні групи подають вчителю план проєкту, де зазначають кінцеві цілі та терміни його завершення. Кульмінація роботи над проєктом є його презентація. Завершальним етапом роботи над проєктом є рефлексія та оцінювання. Підведення підсумків після презентації проєкту дає учням можливість обмірковати та обговорити отриманий досвід.

Застосування проєктної технології на уроках англійської мови є ефективним інструментом для розвитку креативності учнів. Залучаючись до проєктної діяльності учні можуть успішно розвивати такі необхідні для життя якості, як творче та критичне мислення, такі його аспекти як відкритість, гнучкість та адаптивність. Робота над проєктом спонукає учнів також до розширення уяви, виявлення неординарності, допитливості тощо.

Навчальний проєкт з погляду вчителя – це дидактичний засіб, що дозволяє навчати проєктуванню, цілеспрямованої діяльності задля пошуку вирішення проблеми шляхом виконання певних завдань у певній ситуації. Навчальний проєкт з боку учня – це можливість робити щось цікаве самостійно, у групі чи індивідуально, максимально застосовуючи власні зусилля, знання, принести користь і публічно продемонструвати досягнутий результат.

Впровадження проєктного навчання виявило певні ризики в роботі. Учні можуть мати труднощі з генеруванням змістовних навідних запитань. Вони можуть не мати достатніх фонових знань, необхідних для розуміння суті

дослідження. Учні можуть мати труднощі з розробкою логічних аргументів і доказів на підтримку своїх тверджень. Деякі учні можуть ухиляються від відповідальності за довірену їм частину роботи, тим самим створюючи труднощі для групи вчасно за графіком завершити проєкт. Небезпечними для результативності групової роботи є також явні або приховані конфлікти.

Результати оцінювання засвідчили, що майже усі учасники проєктної роботи успішно виконали поставлені завдання. 8 учнів (50% усіх учасників) виявили високий рівень за усіма критеріями і отримали 11 балів. 6 учнів (37,5% усіх учасників) продемонстрували високий рівень за більшістю критеріїв, однак мовленнєві уміння та навички виявились недостатніми. 2 учні (12,5 % усіх учасників) виявили задовільний рівень переважно через низьку якість групової взаємодії, пасивність в генеруванні ідей та низький рівень мовленнєвих навичок.

В результаті проведеного проєктного навчання усі учні експериментальної групи свідчать про те, що вони навчились глибше бачити й аналізувати проблему, знаходити причини та зв'язки з дотичними до неї питаннями, а також передбачати численні шляхи для її вирішення. Досвід проєктної роботи навчив їх вільно генерувати власні оригінальні ідеї, експериментувати, бути гнучкими і адаптивними, здатними продукувати багато рішень та можливостей, що показує позитивний вплив проєктної технології на розвиток креативного мислення учнів.

Результати аналізу відповідей учнів контрольної групи свідчать про дещо покращений рівень креативності в їх мовленні, однак він значно поступається тому рівню креативності, який виявили учні експериментальної групи. Рівень креативного мислення учнів контрольної групи піднявся з 0,52 до 0,60. Унаслідок застосування проєктної технології рівень креативності учнів експериментальної групи зріс з 0,51 до 0,85.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з використанням різних методів дає можливість сформулювати конкретні висновки щодо фасилітації креативного мислення старшокласників через проектну діяльність на уроках англійської мови.

Окреслені у вступі завдання дослідження було виконано у повному обсязі, результати проведеного експерименту свідчать про те, що мета дослідження досягнута.

1. Креативне мислення в сфері освіти охоплює різні виміри. Креативне мислення корелює з дивергентним мисленням, оскільки передбачає створення кількох можливих рішень або ідей; критичним мисленням, оскільки залучає ментальне міркування; вирішенням складних проблем та пошуком інноваційних рішень; оригінальністю та унікальністю, на основі особистого самовираження та індивідуальної творчості; міждисциплінарним мисленням через інтеграцію знань з різних галузей; ризиком через можливість невдачі; гнучкістю, що є здатністю використовувати різні режими мислення відповідно до поставленого завдання.

Створення належних умов та сприятливого навчального середовища має важливе значення для розвитку креативного мислення в закладах освіти. Важливими чинниками, що забезпечують сприятливість навчального середовища для культивування креативного мислення учнів є: психологічна безпека висловлювати власні ідеї, відкритість і прийняття різних поглядів, колаборативне навчання, автономія та свобода, складні проблеми та неоднозначність, що вимагають творчих рішень, творчі заходи (мозковий штурм, картування розуму та вправи на дизайнерське мислення), доступ до ресурсів і технологій (цифрових інструментів та онлайн-платформ), зворотній зв'язок, натхнення та експозиція, гра та дослідження, розвиток мислення зростання, визнання та відзнака творчих досягнень учнів у класі, використання методів навчання, які заохочують і моделюють креативне мислення, приклад вчителя у творчому підході до викладання, фізичний і ментальний простір для

дослідження, експериментування та вільного мислення учнів, культура безперервного навчання та експериментів, де помилки розглядаються як можливості для зростання, прийняття помилок та невдач як цінних можливостей для навчання в творчості,

2. В освітніх закладах для розвитку креативного мислення учнів поряд з іншими педагогічними стратегіями застосовують проєктне навчання. Проєктно-орієнтоване навчання спрямоване на спільну роботу учнів, і передбачає створення проєктів, які є автентичними, значущими, актуальними та пов'язаними з реальними проблемами світу. Ці проєкти мають відображати ті виклики, з якими учні можуть зіткнутися у своїй майбутній кар'єрі чи повсякденному житті. Проєктна діяльність спонукає учнів до активізації їх креативного мислення в пошуку інноваційних рішень.

Характерною ознакою проєктної діяльності є автономія та вибір учня, що спонукає його до творчого вирішення проблем через дослідження різних шляхів для досягнення своїх цілей. Важливою ознакою проєктної технології є також поглиблений пошук, збір інформації, часто з різних предметних галузей (що свідчить про міждисциплінарний характер проєктної діяльності), синтез ідей для утілення в проєкті. Середовище проєктної діяльності заохочує учнів ризикувати, випробовувати нові підходи та досліджувати нетрадиційні ідеї. Зустрічаючись з несподіваними перешкодами під час проєктної діяльності, учні змушені адаптуватися і знаходити творчі способи їх подолання, що розвиває їх адаптивне мислення, яке є ключовим аспектом креативності.

Фундаментальним аспектом проєктного навчання є колаборація. Середовище співпраці підтримує творче мислення, заохочує обмін ідеями та рішеннями. Невід'ємним компонентом проєктного навчання є зворотній зв'язок, заохочення регулярної рефлексії з боку вчителя, однокласників та самооцінки, що, очевидно, сприяє творчому зростанню.

3. Організація проєктного навчання у класі передбачає структурований підхід, який охоплює певний логічний порядок кроків з боку вчителя та учнів. У зарубіжній методиці застосовують 6 етапів у проєктній

роботі. Першим етапом в моделі організації проєктної діяльності є розробка та планування проєкту, де визначаються навчальні цілі, завдання, очікування та результати, яких має досягнути проєкт, а також формуються групи або команди проєкту. На другому етапі проєкт презентують учням, змальовують контекст і пояснюють його актуальність. Розкриття цінності проєктної роботи є запорукою відповідальної та креативної співпраці учнів. На третьому етапі відбувається дослідницька діяльність та пошукова робота учнів. На етапі імплементації проєкту проєктні групи подають вчителю план проєкту, де зазначають кінцеві цілі та терміни його завершення. Кульмінація роботи над проєктом є його презентація. Завершальним етапом роботи над проєктом є рефлексія та оцінювання. Підведення підсумків після презентації проєкту дає учням можливість обмірковати та обговорити отриманий досвід.

У вітчизняній методиці використовують 4 етапи впровадження проєктної технології: підготовчий, виконавчий, презентаційний та підсумковий етапи.

4. Експериментальна перевірка ефективності використання проєктної технології для розвитку креативного мислення старшокласників на уроках англійської мови засвідчила, що залучаючись до проєктної діяльності учні можуть не лише успішно підвищувати рівень змістовності та глибини знань з теми, обсяг опрацьованих навчальних матеріалів, словниковий запас, темп і швидкість мовлення, покращувати логічну зв'язність та обсяг висловлювання, а також вміння аргументувати й робити висновки. Значним досягненням учнів, які вивчали тему на основі проєктної діяльності було досягнення вищих показників з таких аспектів креативного мислення як оригінальність й унікальність, ризик та експериментування, гнучкість, адаптивність та дивергентне мислення.

Результати аналізу відповідей учнів контрольної групи свідчать про дещо покращений рівень креативності в їх мовленні, однак він значно поступається тому рівню креативності, який виявили учні експериментальної групи. Рівень креативного мислення учнів контрольної групи піднявся з 0,52

до 0,60. Унаслідок застосування проєктної технології рівень креативності учнів експериментальної групи зріс з 0,51 до 0,85.

5. На основі наших спостережень за процесом роботи учнів над проєктом та отриманих результатів їх діяльності були сформульовані методичні рекомендації щодо організації проєктної діяльності на уроках англійської мови в старшій школі. Стимулювати розвиток креативне мислення старшокласників буде вибір актуальних, релевантних їхнім інтересам, тем; створення автентичних розповідей, коментарів, мистецьких прийомів для вираження ідентичності учнів та оригінальності проєктної презентації; створення безпечного середовища для можливості експериментувати з творчими ідеями; практика рефлексії і саморефлексії учнів; а також використання сучасних цифрових інструментів для створення та презентації продукту проєктної творчої діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань розвитку креативного мислення старшокласників на основі проєктної діяльності на уроках англійської мови. Проблема оптимізації застосування різних методик з метою фасилітації креативного мислення старшокласників потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія*. За ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. С. 14-41.
2. Арванітопуло Е. Г. Проектна методика навчання англійської мови на старшому ступені ліцею : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2006. 289 с.
3. Арванітопуло Е. Г. Проектна робота з англійської мови учнів старшої школи : [навч. метод. посібник]. Київ : Ленвіт, 2006. 56 с.
4. Ісаєєв Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання. Підручник для Директора. Київ: Плеяди. №9-10. 2005. С.4-10.
5. Каламаж В. О. Психолого-педагогічні умови реалізації групової проектної діяльності під час вивчення іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. Випуск 4. 2016. С. 104-116.
6. Косович О. В. Проектна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. 2011. Випуск 22. С. 76-78.
7. Карпенко О. Ф. Метод проектів у сучасній освіті. Збірник: *Науковий простір студента: пошуки і знахідки*. Київ, 2020. С. 70–75.
8. Князян М. О. Підготовка майбутніх учителів до організації проектної діяльності учнів старших класів. *Наукові записки. Сер. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 2. С 67–71.
9. Левашова Л. О. Проектна діяльність у формуванні та вихованні учнівського колективу в початковій школі. *Сучасна школа України*. 2014. № 4. С. 64–89.
10. Мелашенко К. М. Технологія проектного навчання. *Завуч*, №13 (271). Травень, 2006. С. 12–14.

11. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/6/visnuk_18.pdf (дата звернення: 21.10.2022 р.)
12. Моляко В. О., Біла І. М., Ваганова Н. А. та ін. Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності : монографія. За ред. В. О. Моляко. Київ : Педагогічна думка, 2015. 145 с.
13. Ніколаєва С. Ю., Борецька Г. Е., Майєр Н. В., Устименко О. М., Черниш В. В. та ін. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: Колективна монографія [за ред. С.Ю. Ніколаєвої]. Київ : Ленвіт, 2015. 444 с.
14. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / Л.М. Гриневич та ін. 2016. 40 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40864/1/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
15. Передрій О. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. *Наука і освіта*. 2018, Випуск 11-12. С. 16-24.
16. Смалько О. А. Розвиток творчого мислення старшокласників на уроках математики з використанням інформаційних технологій навчання: автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (математика)». Київ, 2003. 20 с.
17. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 32-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_9-10_7 (дата звернення: 15.11.2022 р.)
18. Устименко О.М. Типологія проектів у навчанні іноземних мов. *Молодий вчений*. 2 (29). 2016. С. 347-352
19. Федорова, О., Бабічева, М., Степенко, О. Шляхи подолання ризиків групової роботи у навчанні іноземних мов. *Сучасні інформаційні технології*

та іноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2022. Випуск 62. С. 182-191.

20. Як системи освіти інтегрують креативне мислення в школи. *PISA in Focus*. 2023/122 (Червень) URL: PISA20in20focus_122-d183d0bad180_d0b3d0bed182d0bed0b2d0b8d0b9 (дата звернення: 15.11.2022 р.)

21. Achilles, C. M.; Hoover, S. P. Exploring Problem-Based Learning (PBL) in Grades 6-12. 1996. 29 p. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED406406> (дата звернення: 19.12.2022 р.)

22. Ainley, M., Hidi, S., & Berndorff, D. (2002). Interest, learning and the psychological processes that mediate their relationship. *Journal of Educational Psychology*. (94). 2002. P. 545-561.

23. Barell John. Problem-Based Learning: An Inquiry Approach. SAGE Publications, 2007. 179 p.

24. Barkley E. F., Cross K. P., Major C. H. Collaborative Learning Techniques. Jossey-Bass, 2004. 288 p.

25. Barron, B., & Darling-Hammond, L.. Teaching for meaningful learning: A review of research on inquiry-based and cooperative learning. *Powerful Learning: What We Know About Teaching for Understanding*. 11 (70). San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2008. Retrieved from URL:

<https://www.semanticscholar.org/paper/Teaching-for-Meaningful-Learning%3A-A-Review-of-on-Barron-Darling-Hammond/ebb6e2a081cefdb0c9695031b5dfcced734b90d0> (дата звернення: 22.11.2022 р.)

26. Beghetto, R. A., & Kaufman, J. C. Toward a broader conception of creativity: A case for “mini-c” creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 2007. Issue 1(2). P. 73-79.

27. Bell, S. Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*. 2010. URL: <https://doi.org/10.1080/00098650903505415> (дата звернення: 22.11.2022 р.)

28. Blumenfeld, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M., & Palincsar, A. Motivating project-based learning: Sustaining the doing, supporting the learning. *Educational psychologist*. 1991. Issue 26(3-4). P. 369-398.
29. Boss, S., & Krauss, J. (2007). *Reinventing project-based learning: Your field guide to real-world projects in the digital age*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education, 2007. 120 p.
30. Csikszentmihalyi, M. *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: Harper Collins, 1996. 456 p.
31. Craft, A. *Creativity in schools: Tensions and dilemmas*. Abingdon, UK: Routledge, 2005. 224 p.
32. Cropley, A. J. In praise of convergent thinking. *Creativity Research Journal*. 2006. Issue 18(3). P. 391-404.
33. De Bono, Edward. *Lateral Thinking: Creativity Step by Step*. Harper Colophon, 2015. 300 p.
34. Eberly Center Teaching Excellence and Educational Innovation. URL: <https://www.cmu.edu/teaching/designteach/design/instructionalstrategies/groupprojects/index.html> (дата звернення: 29.10.2023)
35. Edmondson A. C. *The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth*. Hoboken: Wiley, 2018. 265p.
36. Family Life. Raising children network. URL: <https://raisingchildren.net.au/teens/family-life> (дата звернення: 22.01.2023 p.)
37. Gottesman, Matt. *The New Pillars of Education... Creativity, Authenticity & Entrepreneurship*. URL: https://www.wearepermissionless.xyz/p/the-new-pillars-of-education-creativity_ (дата звернення: 22.11.2022 p.)
38. Guilford, J. P. Creativity. *American Psychologist*. 1950. Issue 5(9). P. 444-454.
39. Hattie, J. *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses related to achievement*. London: Routledge, 2009. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203887332> (дата звернення: 22.11.2022 p.)
40. Henry Jim. Creativity with M.U.S.I.C. *The Alberta Journal of Educational Research*. Vol. 55, No. 2, Summer 2009, P. 199-211.

41. Hmelo-Silver, C. E., Duncan, R. G., & Chinn, C. A. Scaffolding and achievement in problem-based and inquiry learning: A response to Kirschner, Sweller, and Clark. *Educational psychologist*. 2006. 42(2). P. 99-107.
42. Houtz, J. (Ed.). Environmental influences on motivation and creativity in the classroom. Cresskill, NJ: Hampton Press, 2003. 270 p.
43. Kaufman J. C., Baer J. Creativity and Reason in Cognitive Development (Current Perspectives in Social and Behavioral Sciences. 2nd edition. Cambridge University Press, 2016. 406 p.
44. Kelley, T., Kelley D. Creative Confidence: Unleashing the Creative Potential Within Us All. New York: Crown Publishing Group, 2013. 304 p.
45. Kilpatrick, William Heard. The Project Method: The Use of The Purposeful Act In The Educative Process (1918). New York: Kessinger Publishing, 2010. 24 p.
46. Knoll M. The project method: its vocational education origin and international development. *Journal of Industrial Teacher Education*. 1997. Vol. 34. № 3. P. 59–80.
47. Krajcik J. Project-Based Science. *Science Teacher*. Vol. 82. 2015. P. 25–27.
48. Krajcik, J., Blumenfeld, P. C., Marx, R. W., Bass, K. M., Fredricks, J., & Soloway, E. Inquiry in project- based science classrooms: Initial attempts by Middle School Students. *Journal of the Learning Sciences*. 1998. V 7. P. 313-50.
49. Larmer, J., Mergendoller, J. R., Boss, S. Setting the Standard for Project-Based Learning: A Proven Approach to Rigorous Classroom Instruction. Alexandria, VA: ASCD, 2015. 240 p.
50. Markham, T. Project-Based Learning. *Teacher Librarian*. 2001. Issue 39 (2). P. 38-42.
51. Mayer, R. E. Fifty years of creativity research. *Handbook of creativity*. R. J. Sternberg (Ed.). Cambridge: University Press, 1999. P. 449-460.
52. Methodology in language teaching: an anthology of current practice / J. C. Richards, W. A. Renandya [Eds]. Cambridge: CUP, 2002. 422 p.
53. Mergendoller, J.R., Maxwell, N.L., & Bellisimo, Y. The effectiveness of Problem-based instruction: A comparative study of instructional methods and

- student characteristics. *The Interdisciplinary Journal of Problem-based Learning*. 2006. 1(2). P. 49-69.
54. Murdoch K. *The Power of Inquiry: teaching and learning with curiosity, creativity and purpose in the contemporary classroom*. Northcote: Seastar Education, 2015. 191 p.
55. OECD (2023), *Supporting Students to Think Creatively: What Education Policy Can Do?* URL: https://issuu.com/oecd.publishing/docs/supporting_students_to_think_creatively_web_1_ . (дата звернення: 12.11.2022 р.)
56. OECD (2022), *Thinking Outside the Box: The PISA 2022 Creative Thinking Assessment*. URL: <https://issuu.com/oecd.publishing/docs/thinking-outside-the-box>
57. OECD (2023), *How are education systems integrating creation thinking in schools? PISA in Focus*. 2023/122 (June). URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/f01158fb-en.pdf?expires=1700391735&id=id&accname=guest&checksum=B3B4A1C02D5255C2FE0184C09D0CC900>
58. Partnership for 21st Century Skills (2009). *A Framework for Twenty-First Century Learning*. URL: <http://www.p21.org/> (дата звернення: 24.11.2022 р.)
59. *Project-Based Learning*. URL: <https://www.edutopia.org/project-based-learning>
60. Robinson, K. *Out of our minds: Learning to be creative*. Chichester, UK: Capstone, 2001. 352 p.
61. Runco, M. A., Jaeger, G. J. The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*. 2012. Issue 24 (1). P. 92-96.
62. Sawyer, R. K. *Explaining creativity: The science of human innovation*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 354 p.
63. Sternberg, R. J. *Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized*. London: Cambridge University Press, 2003. 246 p.
URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511509612> (дата звернення: 20.12.2022 р.)

64. Sternberg, R.J., & Lubart, T.I. *Defying the crowd: Cultivating creativity in a culture of conformity*. New York: Free Press, 1995. 326 p.
65. Stix, Andi., Hrbek, Frank. *Teachers as Classroom Coaches: How to Motivate Students Across the Content Areas*. Alexandria, VA: ASCD, 2006. 180 p.
66. Tharp, T. *The Collaborative Habit: Life Lessons for Working Together*. Simon & Schuster, 201. 160 p.
67. Thomas, J. W. *A Review of Research on Project-Based Learning*. California: Autodesk Foundation, 2000. 49 p.
68. Torrance, E. P. Empirical validation of criterion referenced indicators of creative ability through a longitudinal study. *Creative Child and Adult Quarterly*, 6, 1981. P. 136-140.
69. Torrance, E. P. *Torrance Tests of Creative Thinking: Verbal Tests, Forms A and B, Figural Tests, Forms A and B*. Xerox, 1974. 79 p.
70. Wiggins, G., & McTighe, J. *Understanding by Design* (expanded 2d edition). Alexandria, VA: ASCD, 2005. 370 p.

Виконав магістрант
2 курсу групи МФА-61
12 листопада 2023 р.

Підпис

Олександр БАСЮК
(Ім'я та прізвище)

Робота допущена до захисту:
в.о.завідувача кафедри
к.пед.н., доцент
29 листопада 2023 р.

Підпис

Тетяна СЕВЕРІНА
(Ім'я та прізвище)
